

Kysymys- ja vastausvierusparit tosi-tv-kuulustelukeskusteluissa

Jenni Halli

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

HALLI, JENNI: Kysymys- ja vastausvierusparit tosi-tv-kuulustelukeskusteluissa

Pro gradu -tutkielma, 62 s., 1 liites.

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Lokakuu 2021

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani kuulustelukeskustelujen kysymys–vastaus-vieruspareja. Kuulusteluista tutkin tarkemmin sekvenssi- ja preferenssijäsennyksen mukaisesti kysymys- ja vastausvuoroja. Selvitän, millaisia kysyviä vuoroja kuulustelukeskusteluissa esitetään ja millaisia vastausvuoroja ne saavat. Tutkielmani näkökulma on siis keskustelunanalyttinen.

Keskustelunanalyttista tutkimusta on tehty paljon, ja kysymykset ja vastaukset ovat kiinnostaneet monia tutkijoita. Tutkielmani tuo tälle lingvistikentälle uuden keskustelutyyppin eli kuulustelun. Peilaan käsittelemiäni kysymys–vastaus-vieruspareja niiden esiintymiskontekstiin. Kuulustelu on yksi institutionaalisista vuorovaikutustilanteista, mikä luo keskustelulle omanlaiset raaminsa. Institutionaalisuus vaikuttaa keskustelun rakentumiseen ja etenemiseen, ja se heijastuu myös keskusteluissa käytettyyn kieleen.

Kuulustelukeskusteluja ei ole aikaisemmin tutkittu lingvistisesti. Kuulustelukeskusteluja on vaikea, ellei mahdotonta saada aineistoksi. Tästä johtuen tutkielmani aineiston lähteenä toimii tosi-tv-ohjelma *Ota rahat ja juokse*. Varsinainen aineistoni koostuu ohjelman kuulustelukeskusteluista, jotka olen litteroinut. Kysymysvuoroja aineistossani on yhteensä 230, mutta kysymys–vastaus-vieruspareja 185. Tämä johtuu siitä, että jokainen esitetty kysymys ei saa vastausta. Olen jaotellut analyysini koskemaan erikseen hakukysymyksiä, vaihtoehtokysymyksiä ja muita kysyviä lausumia sekä näiden saamia vastausvuoroja.

Analyysistani selviää, että kuulustelukeskustelussa vieruspari muodostuu sekventiaalisesti useimmiten heti. Väli-sekvensseissä käsketään vastaamaan tai toistetaan esitetty kysymys. Haku- ja vaihtoehtokysymyksiä kysytään uuden tiedon alussa tai kysyttäessä lisätietoa. Vaihtoehtokysymys usein tarkentaa hakukysymystä. Muina kysyvinä vuoroina esiintyvät lähinnä tarkistuskysymykset, mutta ne myös pyytävät jatkamaan listaa. Kysyvät vuorot myös kehottavat kertomaan käsiteltävästä aiheesta lisää alisteisella kysymyslauseella. Analyysini mukaan vastausvuorot ovat joko preferoituja tai preferoimattomia. Preferoidut ovat usein myönteisiä minimivastauksia ja dialogipartikkeleita, ja preferoimaton vastausvuoro kieltää kysymyksen asettaman väitteen tai sen esittäjä kieltäytyy vastaamasta kokonaan. Vastausvuoroissa toistetaan usein kysymysvuorossa esiintyviä kielellisiä elementtejä. Vastaukset eivät selittele tai anna uusia näkökulmia käsiteltävään aiheeseen. Ylimääräistä tietoa ei anneta, sillä se ei ole vastaajan edun mukaista.

Kuulustelukeskustelujen tarkastelemista lingvistisistä näkökulmista olisi tärkeää ja hyödyllistä jatkaa. Tutkimus esimerkiksi auttaisi ymmärtämään erilaisten kysymysten sallimia tai rajaamia vastausvuoromahdollisuuksia, ja se auttaisi hahmottamaan, mihin vastausvuoro oikeastaan vastaa vai vastaako se lainkaan.

Asiasanat: kysymys–vastaus-vieruspari, kuulustelukeskustelu, keskustelunanalyysi, institutionaalinen vuorovaikutustilanne

Sisällys

1. Johdanto	2
1.1. Tutkielman lähtökohdat ja rakenne	2
1.2. Teoreettinen viitekehys	3
1.3. Tutkimusmenetelmien esittely ja tutkimuskysymykset	5
2. Aineiston esittely.....	6
2.1. Aineiston alkuperäislähteen pohdinta	6
2.2. Aineiston käytön eettinen pohdinta.....	8
3. Erilaiset vuorovaikutustilanteet.....	9
3.1. Institutionaaliset vuorovaikutustilanteet ja arkikeskustelut	9
3.2. Kuulustelu vuorovaikutustilanteena	10
4. Keskustelunanalyttinen tutkimus kysymys–vastaus-vieruspareista.....	12
4.1. Kysymysvuorojen tarkastelu	13
4.2. Vastausvuorojen tarkastelu.....	17
5. Analyysi kuulustelukeskusteluiden kysymys–vastaus-vieruspareista	21
5.1. Hakukysymykset ja niiden vastaukset.....	22
5.2. Vaihtoehtokysymykset ja niiden vastaukset.....	34
5.3. Muut kysyvät lausumat ja niiden vastaukset.....	48
6. Päätelmät.....	56
Lähteet.....	59

Liite: Keskustelunanalyysin litterointimerkit

1. Johdanto

1.1. Tutkielman lähtökohdat ja rakenne

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen kuulustelukeskusteluja lingvistikäsitteestä näkökulmasta. Kuulustelu vuorovaikutustilanteena on ollut hyvin suosittu tutkimusaihe psykologian alalla (ks. esim. *Law and Human Behavior*; Milne–Bull 2000). Psykologeja on kiinnostanut muun muassa kuulustelutilanteessa vallitsevat kognitiiviset piirteet ja ominaisuudet sekä käyttäytymiseen, muistamiseen ja valehtelemiseen liittyvät seikat. Varsinkin kansainvälisesti on tutkittu erilaisia kuulustelutekniikoita ja niiden eri vaikutuksia kuulusteltavien antamiin lausuntoihin (ks. esim. Miller–Rollnick 2002; Williamson 2006; Dickinson ym. 2019). Suomenkielistä tutkimusta suomenkielisistä kuulusteluista on niukasti (Kaunisto–Kumpuniemi 2019: 4). Se, että kuulusteluja on niin vähän tutkittu, saattaa johtua esimerkiksi vaikeasti saatavasta aineistosta tai autenttisen aineiston kokonaan puuttumisesta. Kuulustelukeskustelut ovat siis vuorovaikutustilanteena, ja erityisesti lingvistikäsitteestä ja keskusteluanalyttisestä näkökulmasta, varsin tutkimaton alue. Tämän vuoksi minua kiehtoo tarttua tähän aiheeseen. Koen myös, että tutkielmallani on juuri tämän vuoksi paikka lingvistisellä keskustelututkimuksen kentällä.

Aineistoni kuulustelukeskustelut eivät ole tyypillisestä lähteestä. Tutkimani kuulustelukeskustelut on käyty *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelmassa. Ohjelman jokaisessa jaksossa on mukana aina kaksi kilpailijaa, joiden tehtävänä on piilottaa salkullinen rahaa jonnekin päin Helsinkiä. Rikostutkijat ottavat heidät kiinni tunnin piilotusajan loputtua. Kilpailijoita ”kohdellaan kuin oikeita rikollisia” (ORJ) ja heidät suljetaan eri selleihin 30 tunniksi. Kilpailijoita kuulustellaan, ja kuulustelijat yrittävät selvittää salkun piilotuspaikan. Rikostutkijat etsivät salkkua maastosta kuulustelijoiden saamien tietojen pohjalta. Jos rikostutkijat eivät löydä salkkua, kilpailijat saavat pitää salkussa olevat rahat. Palkintosumma on 10 000 euroa. Jos salkku löytyy, kilpailijat eivät saa mitään. Aineistoni koostuu ohjelman kuulustelukeskusteluista. Esittelen aineistoni kokonaan luvussa 2. Pohdin samalla sekä aineistoni lähteen soveltuvuutta tutkimukseen (2.1.) että aineistoni käyttöön liittyviä eettisiä kysymyksiä (2.2.).

Kuulustelukeskustelut ovat omanlaisensa keskustelumuoto institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden joukossa. Kuulustelukeskusteluja voidaan siten verrata jo tutkittuihin institutionaalisiin vuorovaikutustilanteisiin ja ammentaa tietoa myös tutkituista arkikeskusteluista.

Luvussa 3 käyn tarkemmin läpi erilaisia vuorovaikutustilanteita (3.1.) ja pohdin kuulustelua institutionaalisen vuorovaikutustilanteena (3.2.).

Vuorovaikutustilanteen raamit kehystävät tutkielmaani. Oma tutkielmani keskittyy selvittämään kuulustelukeskusteluista kysymys–vastaus–vieruspareja, sillä ne ovat yksi kuulustelun leimallisimmista piirteistä. Erikoisuutena kuulusteluissa ilmenee sellainen vuorovaikutteinen tilanne, jossa tyypillisesti vain toinen osapuoli kysyy ja jossa kysymyksiin vastaaja ei välttämättä halua vastata kysymyksiin. Tutkin kysymys–vastaus–vieruspareja keskustelunanalyysin keinoin. Seuraavassa alaluvussa (1.2.) esittelen laajemmin tutkielmaani liittyvää teoreettista viitekehystä ja alaluvussa 1.3. esittelen tutkimusmenetelmiäni sekä tutkimuskysymykseni. Luvussa 4 käsittelen vieruspareja keskustelunanalyttisesti. Tarkastelen lisäksi erikseen kysymysvuoroja (4.1.) ja vastausvuoroja (4.2.). Luvussa 5 analysoin aineistoni kokonaan. Olen ryhmitellyt aineistoni kysymysvuoron mukaan, ja analysoin jokaisen kysymysvuoron kanssa samaan aikaan niiden saamia vastausvuoroja. Kysymysvuoroja ovat hakukysymykset (5.1.), vaihtoehtokysymykset (5.2.) ja muut kysyvät lausumat (5.3.). Viimeisessä luvussa (luku 6) tiivistän tutkielmani tulokset ja pohdinnat. Tutkielmani lopussa on vielä liite, jossa on koottuna esimerkkikeskusteluissa käytettyjen litterointimerkkien selitykset.

1.2. Teoreettinen viitekehys

Kuulustelukäytäntöä on laissa säädetty (Esitutkintalaki 805/2011). Poliisin (AMK) -tutkintoon kuuluu Rikostorjunta- ja tutkintaosaaminen -opintokokonaisuus, jossa perehdytään muun muassa kuulusteluihin (POLAMK). Kuulustelutilanteesta viestinnällisenä ja psykologisenä tilanteena on kirjoitettu tutkintoon kuuluvaa opetuskirjallisuutta (ks. esim. Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996), mutta Suomessa tämä on hyvin niukkaa ja kuulustelukäytäntöjen teoreettinen opettaminen on hyvin vähäistä (Kaunisto–Kumpuniemi 2019: 4). Toisin sanoen kuulustelusta on olemassa tietoa vuorovaikutustilanteena, jollaisena se tulisi kohdata ja jollaisena sitä tulisi kohdella. Mutta sen sijaan tutkimusta siitä, millaisena kuulustelu käytännössä rakentuu hetki hetkeltä, puheenvuoro puheenvuorolta, ei ole.

Tutkielmani menetelmänä käytän keskustelunanalyysia. Keskustelunanalyysia on käytetty analyttisenä työkaluna vuorovaikutuksen tutkimisessa. Se on vaikuttanut erityisesti metodiseen ja teoreettiseen ymmärrykseen kielen muodoista ja toiminnoista. (Lindholm–Stevanovic–Peräkylä 2016: 26.) Keskustelunanalyttista tutkimusta tehdään jokapäiväisistä keskusteluista, ja sen avulla

voidaan tutkia keskustelujen yksityiskohtaista etenemistä. Keskusteluanalyysia ja sen käyttöä tutkimuksen metodina on käsitelty muun muassa teoksissa *Keskusteluanalyysin perusteet* (toim. Tainio 1997), *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* (toim. Stevanovic–Lindholm 2016) ja *The Handbook of Conversation Analysis* (toim. Sidnell–Stivers 2013).

Kuulustelukeskustelu on yksi institutionaalisista vuorovaikutustilanteista. Malmbergin (2012: 22–23) mukaan kuulustelutilanne on rinnastettavissa myös asiakaspalvelutilanteisiin. Institutionaalisia vuorovaikutustilanteita ja niissä käytyjä keskusteluja on tutkittu laajalti. On tutkittu esimerkiksi lääkärin ja asiakkaan keskusteluja sekä keskusteluja Kelan tiskillä. Keskusteluanalyyttistä menetelmää on käytetty myös esimerkiksi luokahuonekeskustelujen tutkimuksessa ja kioskillä tapahtuvassa arkikeskustelun tutkimuksessa. Esimerkiksi *Keskustelu lääkärin vastaanotolla* -teoksessa (toim. Sorjonen–Peräkylä–Eskola 2001) on tarkasteltu lääkärin ja potilaan vuorovaikutusta sekä vastaanotolla käytyjen keskustelujen rakenteita, aloituksia, kysymyksiä ja diagnoosiehdotuksia. Teoksessa *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä* (toim. Sorjonen–Raevara 2006) käsitellään Kela-virkailijan ja asiakkaan käymiä keskusteluja, ja keskusteluista on tutkittu muun muassa haku- ja vaihtoehtokysymyksiä sekä asiakkaiden antamia myönteisiä ja kielteisiä vastauksia. *Vuorovaikutusta luokahuoneessa. Näkökulmana keskusteluanalyysi* -teoksessa (toim. Tainio 2007) keskusteluanalyysin keinoin tarkastellaan opettajan kysymyksiä ja oppilaan vastauksia, puheenvuorojen siirtymistä eri osallistujilta toisille sekä erilaisia tapoja ohjeistaa ja ratkoa ongelmia. *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista* -teos (toim. Lappalainen–Raevara 2009) kartoittaa institutionaalisen vuorovaikutustilanteen etenemistä asiakkaan ja asiakaspalvelijan kohtaamisissa. Teoksessa on tarkasteltu muun muassa tervehtimistä, käynnin syyn esittämisen tapoja, maksutilannetta ja kiittämistä.

Keskusteluanalyysin metodien avulla tutkin aineistostani kysymys–vastaus-vieruspareja. Vieruspari tarkoittaa sellaista kiinteää kokonaisuutta, joka määräytyy sekventiaalisesti eli vierusparin vuorot jäsenyvät keskustelussa peräkkäin (VISK § 1197). Vieruspareista tutkin kysymys- ja vastausvuoroja. Kysymysvuorossa voivat esiintyä hakukysymykset (esim. *missä, miksi, kumpi*), vaihtoehtokysymykset (esim. *onko, siirsitkö, siinäkö*) tai muut kysyvät lausumat, joilla ei ole kysymyksen rakennetta vaan pelkkä kysymisen toiminto (esim. *ai sinne Vuosaareen, sen lisäksi*) (VISK § 1678). Vastausvuorot voivat olla lyhyitä minimivastauksia (esim. *Ramssissa, mahdollisesti, en ollut*) tai pitempiä kokonasiin lauseisiin verrattavia lausumia (esim. *ei meillä ollut mitään työkaluja, se anto hyviä neuvoja*), ja ne sisältävät erilaisia kielenaineiksia, kuten dialogipartikkeleita (esim. *joo, niin, ei*) (VISK § 1203, 1210, 1680). Vastauksia voidaan jäsentää preferenssijäsennyksen mukaisesti, eli voidaan tarkastella sitä, onko vastaus odotuksenmukainen vai ei (VISK § 1198). Nämä

ovat tuttuja keskusteluanalyttisen tutkimuksen aiheita. Kysymyksiä ja vastauksia ovat tutkineet muun muassa Raevaara (1997), Hakulinen (2001), Sorjonen (2001a; 2001b), Hayano (2013) ja Lee (2013). Tutkimukseeni liittyviä termejä olen selittänyt laajemmin luvussa 4.

1.3. Tutkimusmenetelmien esittely ja tutkimuskysymykset

Kuten olen jo maininnut, tarkastelen aineistoani keskusteluanalyttisesti. Tutkimukseni on kvalitatiivista, vaikka olen jäsentänyt ja ryhmitellyt aineistoani myös kvantitatiivisesti. Aineistoni on tosiaan lähtöisin *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelmasta. Kuvasin itselleni talteen ne kohtaukset, joissa varsinainen kuulustelu tapahtuu. Näiden pohjalta litteroin kuulustelukeskustelut. Nimesin keskustelut jakson mukaan ja aakkostin ne jaksossa esiintyvän järjestyksen mukaan. Toisin sanoen keskustelu, jonka nimi on esimerkiksi J3A, tarkoittaa sitä, että se on käyty jaksossa 3 ja se on ko. jakson ensimmäinen kuulustelukeskustelu. Varsinainen aineistoni siis koostuu näistä litteraateista. Ne olen tehnyt pelkällä korvakuulolla.

Ryhmittelin aineistoni taulukkoon kysymysvuorojen mukaisesti eli onko kysymysvuorossa hakukysymys, vaihtohtokysymys vai muu kysyvä lausuma. Merkitsin myös ylös, jos vuorossa oli useampi kysymys. Tämän jälkeen siirsin taulukkoon ne vuorot, jotka seuraavat välittömästi kysymysvuoroa. Viimeiseksi kirjasin ylös kaikki huomiot, jotka havaitsin niin kysymysvuoroissa kuin vastausvuoroissa. Kysymysvuoroista kirjoitin ylös, mitä kysymystyyppiä ne edustavat. Esimerkiksi onko vaihtohtokysymys yksinkertainen vai disjunkttiivinen tai onko muu kysyvä lausuma esimerkiksi tarkistuskysymys. Hakukysymysten kohdalla merkitsin ylös kysymyssanan hakualueen. Vastausvuoroista kirjasin näkyviin muun muassa minimivastaukset ja dialogipartikkelin ja myös sen, saako kysymys vastausta lainkaan tai saako se vastauksen vasta välisekvenssin jälkeen. Taulukosta pystyin havaitsemaan tyypillisiä ja toistuvia piirteitä sekä poikkeuksia ja harvinaisuuksia. Tutkielmani keskiössä ovat kysymys- ja vastausvierusparit, jotka toteutuvat kuulustelukeskusteluissa. Tarkastelen, millaisia kysymyksiä ja kysyviä vuoroja keskusteluissa esitetään ja millaiset vastausvuorot niitä seuraavat – jos seuraavat. Selvitän keskusteluanalyttisesti, mitä kysymysvuorot ja vastausvuorot sisältävät. Tarkastelen myös sitä, saavatko eri kysymysvuorot erilaisia vastauksia.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- (1) Millaisia kysyviä puheenvuoroja esitetään ja mitä niissä kysytään?
- (2) Millaisia vastausvuoroja esitetään ja minkä kanssa ne muodostavat vierusparin?

2. Aineiston esittely

Aineistoni lähteenä on toiminut *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelma ja siinä käydyt kuulustelukeskustelut. Varsinainen aineistoni koostuu ohjelman kuulustelukeskusteluiden litteraateista. Olen litteroinut ohjelman toisen tuotantokauden 3., 4. ja 10. jakson kuulustelukeskustelukohtaukset kokonaan. Tätä tutkielmaa varten aineisto on täytynyt rajata, ja siksi olen litteroinut mahdollisesta kymmenestä jaksosta kolme. Jaksot ovat hyvin pitkälti toistensa kaltaisia, ja ohjelma seuraa samaa kaavaa jokaisessa jaksossa. Jaksoissa on mukana aina samat kaksi kuulustelijaa, mutta kilpailijat eli kuulusteltavat vaihtuvat. Aineistossani on mukana siis kahdeksan eri henkilön vuoropuhelut. Litteroituja keskusteluja on 71 kappaletta. Kaikki keskustelut eivät ole kokonaisia ohjelman editoinnin vuoksi. Editoinnilla tarkoitan sitä, että keskustelun välissä on näytetty lyhyt videoleike salkun piilottamistilanteesta, josta käydyssä keskustelussa on kyse. Olen yhdistänyt keskustelulitteraatit toisiinsa, jos editoinnin jälkeen kuulustelu jatkuu samasta aiheesta saman kilpailijan kanssa. Kuten aikaisemmin kerroin, olen nimennyt litteraatit ohjelman jakson ja esiintymisjärjestyksen mukaan.

Aineistoni koostuu 185 kysymys–vastaus-vierusparista. Vieruspariksi olen laskenut ne kokonaisuudet, joissa esiintyy kysymysvuoro ja sitä seuraava vastausvuoro joko välittömästi tai välisekvenssin jälkeen. Kaikki kysymykset eivät kuitenkaan saa vastausta. Kysymysvuoroja aineistossani on yhteensä 230 eli 45 kysymystä ei saa lainkaan vastausta. Aineistossani on hyvin vähän muita keskustelunaisia: vain pari tervehdystä ja kuulumisten kysymistä, muutama tilanteen kartoituskohta sekä muutama kilpailijan vastauksen aiheuttama puiminen. Keskustelut ovat siis hyvin pitkälti täynnä pelkästään kuulustelijoiden esittämiä kysymyksiä ja toiseksi eniten kilpailijoiden antamia suoria tai epäsuoria vastauksia. Yksityiskohtaisempia kvantitatiivisia tietoja esitän analyysini yhteydessä luvussa 5.

2.1. Aineiston alkuperäislähteen pohdinta

Tv-formaatin vuoksi aineistoni kuulustelut ovat kielellisiltä piirteiltään oletettavasti erilaiset kuin poliisien järjestämät kuulustelukeskustelut, jotka on käyty autenttiossa ympäristössä oikean rikoksen tekijän tai rikoksesta epäillyn kanssa lain sallimin ja rajaamin ehdoin. Tosi-tv-ohjelman autenttisuus voidaan monin tavoin kyseenalaistaa. Ohjelman keskustelut on saatettu käsikirjoittaa ja kohtaukset on saatettu näytellä. Kilpailun lopputulos on voitu sopia ennalta. Keskustelut on saatettu myös

nauhoittaa uusiksi, jos joku on esimerkiksi seonnut sanoissaan. Ohjelma on myös editoitu ja keskustelut eivät siksi ole puhtaasti autenttisia, vaikka ne muilta osin olisivatkin aitoja. Kuulustelukeskustelut kuitenkin näyttävät aitoina keskusteluina kaikkine inhimillisine epäpuhtauksineen. Keskusteluissa on mukana takettelua, taukoja, päällekkäin puhumista ja toistamista. Keskusteluissa toteutuvat myös kuulusteluille tyypillinen kysymys–vastausvierusparirakenne, ja kysymyksillä on selkeä merkitys ja motiivi.

Aineistoni ja autenttisten kuulustelujen verrattavuuden puolesta voisi pitää sitä, että tv-ohjelman kuulustelijoina toimivat eläkkeelle jäänyt rikosylikonstaapeli ja yli 30 vuotta uraa tehnyt poliisi (ORJ; Silander 2018). Kuulustelijat ovatkin tällaisen institutionaalisen vuorovaikutustilanteen (yleensä) ainoat osapuolet, joilla on kokemusta tilanteesta. Useimmat meistä tietävät, mitä lääkärissä, virastoissa tai työhaastattelussa tapahtuu, vaikka asiakkaina ja haastateltavina emme päätyisikään näihin tilanteisiin usein. Sen sijaan kuulustelutilanne on suurimmalle osalle täysin vieras (Malmberg 2012: 7). Myös tässä ohjelmassa kilpailijat ovat täysin noviiseja kuulustelutilanteessa. Kuulustelukeskustelu luodaan institutionaalisesti kuulustelijoiden puolelta.

Autenttisista kuulusteluista aineistoni eroaa siten, että kyseessä on kilpailu ja kilpailulla on erilliset säännöt. Ensinnäkin kilpailijan on vastattava jokaiseen esitettyyn kysymykseen jotain. Valehteleminen on sallittua ja kuulustelijoita saa johtaa tarkoituksellisesti harhaan. Viimeinen sääntö on se, että jos kuulustelijat saavat todistetusti kilpailijan kiinni valheesta, tämän on muutettava tarinaansa. (ORJ.) Kilpailun säännöillä on oletetusti vaikutusta kielellisen vuorovaikutuksen rakentumiseen ja keskustelun muotoutumiseen, mutta ne eivät periaatteessa eroa autenttisista kuulustelutilanteista. Toinen säännöistä koskee sallittua valehtelua, joka vallitsee todellisissakin kuulustelutilanteissa (Kortesalmi–Springare–Rantaeskola 2014: 120). Kolmas sääntö jäljittelee myös todellisia kuulustelutilanteita siten, että jos kuulusteltava saadaan kiinni valheesta, kuulusteltavan on päätettävä, miten seuraavat puheenvuoronsa käyttää: mukautuuko hän todistettuun valheeseen vai valehteleeko hän uuden tarinan yksityiskohdan. Ensimmäinen sääntö on ristiriitaisempi. Virallisissa kuulusteluissa epäillyllä on oikeus vaieta (mt.: 166–167), ja vaikenemisella voi olla monisäikeisiä syitä ja seurauksia oikeudenkäynnin edetessä (mt.: 120). Hiljaisten kohtien tutkiminen keskusteluissa ei kuitenkaan edesauttaisi tämän tutkielman kysymys- ja vastausvierusparien tutkimista. Sääntö ei määritä sitä, mitä kilpailijan tulee vastata, vaan ainoastaan sen, että jotain on vastattava. Tämän vuoksi kilpailun ensimmäisellä säännöllä ei sinänsä ole vaikutusta tutkimustuloksiini.

Poliisi ei saa kohdella ennakkosenteellisesti kuulusteltavaa (Esitutkintalaki 805/2011: 4 luku 2 §; Kortesalmi–Springare–Rantaeskola 2014: 117). Aineistossani vallitsevassa tilanteessa kilpailijat ovat kilpailuasetelmasta johtuen ”syyllisiä”. Heille voidaan esittää sellaisia kysymyksiä, joiden taustalla on tieto siitä, että kilpailijat ovat tehneet sen teon, josta heitä kuulustellaan. Tämä vaikuttaa varmasti

kuulustelijoiden käyttämään kieleen ja kysymysten muotoilemiseen (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 46). Myös kilpailijat ovat tietoisia tästä asetelmasta ja osana kilpailua he myös hyväksyvät tämän kohtelun. Molemmat osapuolet tietävät, mitä on tapahtunut ja kuka on ollut osallisena. Kuulustelusta on jätetty pois vapaan kerronnan mahdollisuus ja siirrytty suoraan kysymysten esittämiseen (kuulustelumenetelmistä ks. esim. mt.: 40, 106–117, 184–186). Kilpailutilanne muistuttaa ristikuulustelutilannetta (mt.: 188–189). Tutkielmani koskee vain kysymys–vastausvieruspareja, joten ohjelman kuulustelut tarjoavat hyvän materiaalin tähän tarkoitukseen.

2.2. Aineiston käytön eettinen pohdinta

Seuraavaksi pohdin aineistooni liittyviä eettisiä kysymyksiä. Aineistoni koostuu valmiista videoidusta materiaalista, joka on osa tosi-tv:tä. Ohjelmassa esiintyvät ihmiset ovat mukana oikeilla nimillään. Ohjelma on esitetty televisiossa 18.9.–20.11.2018, ja se on ollut ilmaisena katsottavissa MTV-palvelussa 18.9.2021 asti. Ohjelman sisältö on siten ollut julkista ja vapaassa käytössä.

Ohjelman juontaja puhuttelee henkilöitä kilpailijoina ohjelman alussa, mutta vaihtaa kiinniottilanteen jälkeen nimityksen ”kiinniotettuihin” ja sittemmin ”epäiltyihin”. Kuulustelijat puhuttelevat henkilöitä heidän etunimillään. Kuulustelijoiden kohdalla näkyy planssi, jossa lukee koko nimen lisäksi ”kuulustelija”. Myös juontaja puhuttelee heitä kuulustelijoina. (ORJ.) Puhun tässä tutkielmassani kilpailijoista ja kuulustelijoista, kun puhun heistä yleisesti. Muuten käytän keksimiäni pseudonyymeja, joista kerron kohta lisää. Olen jättänyt kilpailija-sanana näkyviin, sillä kuulustelutilanteet ovat erikoisia tosi-tv-asetelman vuoksi. Kyse ei ole oikeasta rikoksesta, vaan ennen kaikkea kilpailusta. Tällä asetelmalla on varmasti vaikutusta kielellisiin vuoroihin ja vuorojen rakenteisiin. Kilpailija ja kuulustelija käsitteinä ovat eettisesti neutraaleja, mutta samalla ne antavat keskustelun osapuolille merkitysviitteisen roolin.

En käytä kilpailijoista tai kuulustelijoista heidän oikeita nimiään. Kuulustelijoita on kaksi ja he pysyvät aina samoina. Olen nimennyt heidät litteraateissani Kaapoksi ja Kimiksi. Kilpailijat ja muut keskusteluissa esiin nousevat henkilöt olen muuttanut myös pseudonyymeiksi. Kilpailijaparin nimet alkavat samalla alkukirjaimella. Jos kilpailijalla on ollut (vakiintuneen nimikäsityksen mukaan) miehen tai naisen nimi, olen käyttänyt myös pseudonyymina miehen tai naisen nimeä. Keskustelussa esiintyvät muut ihmiset olen nimennyt samalla periaatteella ja käyttänyt aina ko. kilpailijaparin alkukirjainta. Rahasalkun piilotus tapahtuu Helsingissä, ja keskusteluissa nousee esiin ainoastaan Helsingin julkisia paikkoja ja asuinalueita. Nämä olen säilyttänyt sellaisenaan.

3. Erilaiset vuorovaikutustilanteet

Tässä luvussa käsittelen vuorovaikutustilanteita yleisesti. Esittelen ensin arkikeskusteluja ja institutionaalisia vuorovaikutustilanteita: mitä ne tarkoittavat, millaisia piirteitä niissä on ja miten ne eroavat toisistaan. Tämän jälkeen vertaan institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden piirteitä ja käytäntöjä kuulustelutilanteeseen ja kuulustelukeskusteluun. Tarkastelen, miten vuorovaikutustilanne saattaa heijastua keskustelun etenemiseen ja rakentumiseen. Tämä tarkastelu on tärkeä analyysini kannalta, sillä analyysini saattaa tuottaa erilaisia tuloksia juuri vuorovaikutustilanteen erikoisuuden vuoksi. Vuorovaikutuksen konteksti heijastuu käytettyyn kieleen ja keskustelun muotoutumiseen (Lindholm 2016: 335).

3.1. Institutionaaliset vuorovaikutustilanteet ja arkikeskustelut

Arkikeskusteluja tapahtuu kaikkialla ja kaiken aikaa jokapäiväisissä paikoissa ja tilanteissa, kuten kaupassa, kaupungilla, kotona sekä ystävien, perheenjäsenten ja tuntemattomien kesken. Institutionaaliset vuorovaikutustilanteet tarkoittavat esimerkiksi keskusteluja lääkärissä, palaverissa, virastoissa tai poliittisissa haastatteluissa. (Peräkylä 1997: 177–178; Vatanen 2016: 314.) Vuorottelujäsennys toimii eri tavalla arkikeskusteluissa ja institutionaalisissa keskusteluissa. Arkikeskustelussa esimerkiksi kysymys–vastaus–vieruspari esiintyy vain tietyissä keskustelun paikoissa. Tällaisia paikkoja ovat uuden keskustelunaiheen aloittaminen ja puheenaiheen jatkaminen. (Raevaara 1997: 87–89.) Institutionaalisissa keskusteluissa vuorot ovat usein selkeitä ja kokonaisia ja asettuvat puheessa toistensa perään, ei päällekkäin (Hakulinen 1997: 54).

Arkikeskustelut eroavat myös vuorottelun vapauden suhteen institutionaalisista keskusteluista, joissa vuorottelu on aina jollain tavalla ennalta säädeltyä. Institutionaalisissa keskusteluissa on aina jokin päämäärä, ne ovat aina jollain tavalla rajoitettuja ja niitä tulkitaan institutionaalisesta viitekehyksestä. Institutionaalisissa keskusteluissa vallitsee epäsymmetrinen tilanne, jossa keskustelun osapuolilla ei ole samanlaista asemaa tai valtaa esimerkiksi esittää kysymyksiä tai määrittää keskustelun kesto. Kyse ei kuitenkaan ole säännöistä vaan pitkälti opituista normeista. (Drew–Heritage 1992: 22–24, 47; Hakulinen 1997: 33, 36; Tainio 2007: 50–51.) Institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa toinen osapuoli näyttäytyy keskustelun vetäjänä ja keskustelun osallistujilla on erilainen asema (Peräkylä 1997: 181–182; Raevaara 1997: 92). Arkikeskusteluissa ei ole tällaista hierarkiaa.

Institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa keskustelun osallistujilla on rooli ja tehtävä, jotka ovat määräytyneet juuri institutionaalisen tilanteen vuoksi (Peräkylä 1997: 177–178; Raevaara 2016: 153; Vatanen 2016: 314). Institutionaalinen rooli ilmenee esimerkiksi juuri siinä, miten kysymys- ja vastausvuoroja esitetään. Institutionaalilla keskustelulla on aina kokonaisrakenne, joka toistuu samankaltaisesti kaikissa samanlaisissa vuorovaikutustilanteissa. (Peräkylä 1997: 197; Raevaara 2016: 154.) Institutionaalista keskustelua luodaan leksikaalisilla valinnoilla, vuoron rakenteilla ja sekvenssijäsennyksillä (Drew–Heritage 1992: 29, 32, 37).

3.2. Kuulustelu vuorovaikutustilanteena

Kuulustelu on esitutkintavaiheessa suoritettava keskustelu poliisin ja asiakkaan välillä (POL). Kuulustelukeskustelu vuorovaikutustilanteena muotoutuu samankaltaisesti kuin muutkin institutionaaliset vuorovaikutustilanteet (Thornborrow 2002: 4). Tilanteissa keskustelun osallistujilla on (jonkinlainen) käsitys siitä, millaiseen toimintaan osallistujat pyrkivät keskustelun aikana. Osallistujat ymmärtävät toistensa vuorot muun muassa kysymyksiksi tai pyynnöiksi ja näiden vuorojen toiminnallisen merkityksen. (Hakulinen 2016: 134.)

Vuorovaikutustilanne vaikuttaa keskustelun kulkuun. Keskustelun kulku määräytyy esimerkiksi osallistujien arvoasemasta (Vatanen 2016: 328). Toisin sanoen siis myös kuulustelukeskustelutilanteessa merkittävää on keskustelun osallistujien hierarkkinen asema. Tämä näyttäytyy muun muassa siinä, kuka keskustelussa ensisijaisesti esittää kysymyksiä ja kuka niihin vastaa. (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 54; Thornborrow 2002: 4, 57.) Institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa ammattilaisilla on ammattiinsa ja sen rooliin vaikuttavia erilaisia normeja ja sääntöjä, joita vuorovaikutustilanteessa tulee noudattaa. Myös tällaiset ohjeet vaikuttavat keskustelun muotoutumiseen eri tavoin. (Raevaara 2006a: 86.) Poliiseilla eli kuulustelijoilla on myös ohjeistukset siitä, miten kuulustelukeskustelua tulee viedä eteenpäin. Poliisin yksiin kuulustelukäytäntöihin kuuluu kysymysten esittäminen. Ohjeistuksilla on vaikutusta siihen, millaisia, miten tai missä vaiheessa kysymyksiä esitetään. (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 40–49.)

Institutionaalisissa keskusteluissa ammattilainen usein esittää hakukysymyksen uuden puheenaiheen alussa ja vaihtoehtokysymyksillä tarkennetaan jo puheena ollutta aihetta. Ammattilainen tulkitsee jatkuvasti kontekstia ja pyrkii kysymään vain relevantteja kysymyksiä. Samalla vastaanottaja tulkitsee myös tilannetta ja tekee omia johtopäätöksiään siitä, miksi jokin kysymys esitetään juuri nyt. (Raevaara 2006a: 99, 103, 112.) Kysymysten osalta puhutaan myös avoimista ja suljetuista

kysymyksistä, joilla on erilainen vaikutus vastausvuoroihin. Kysymisen tavat ovat vuorovaikutustilannetta ohjaavia ja rajaavia eli niillä on vaikutusta siihen, miten keskustelu etenee (Raevaara–Sorjonen 2001: 49–50; Raevaara 2006a: 86). Avoimiin kysymyksiin eli pääsääntöisesti hakukysymyksiin odotetaan tarinallisempia vastauksia. Niissä vastaanottajalla on tilaa kertoa puheenaiheesta enemmän ja vapaammin. Suljetut kysymykset tarkoittavat kysymyksiä, joihin voi vastata yhdellä sanalla tai vaihtoehtokysymyksiä, joiden vastaukset ovat jo ennalta rajattuja. (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 40–49; Raevaara 2006a: 111.) Kaikissa institutionaalisissa keskusteluissa, kuten lääkärissä, vaihtoehtokysymys ei kuitenkaan estä vastaanottajaa laajentamasta vastaustaan (Ruusuvaori 2001: 34–35). Sen sijaan kuulustelukeskusteluissa kuulusteltavalla on toisinaan oman edun mukaista olla selittämättä tarkemmin antamia vastauksia (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 146–147).

Keskustelua vievät eteenpäin erilaiset toiminnot ja niiden taustalla vaikuttavat erilaiset tavoitteet. Esimerkiksi kuulustelukeskustelun osallistujilla voi olla erilaiset tavoitteet tekemiensä toimintojen takana. Kuulustelija ja kuulusteltava eivät siis välttämättä pyri tukemaan toistensa tavoitteita, vaikka ne ymmärtäisivätkin. (Voutilainen–Savijärvi 2016: 350.) Vuorovaikutustilanteessa on tyypillistä, että keskustelun osallistujat haluavat jakaa yhteisen tiedollisen perustan. Yhteinen tiedollinen perusta rakentuu ennakolta tiedetyistä tiedoista keskustelun osallistujista, mutta se myös luodaan itse keskustelussa puheenaiheen ympärille. (Lindholm–Stevanovic 2016: 80.) Kuulustelussa osallistujilla ei välttämättä ole tällaista luontevaa halua pyrkiä yhteiseen tiedolliseen perustaan. Kuulusteltava tietää eri asioita kuin kuulustelija, ja kuulustelijan tulee miettiä tarkkaan, mitä hänellä olevia tietoja kannattaa jakaa kuulusteltavalle (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 48). Sanavalinnoilla on tärkeä merkitys siinä, miten institutionaalinen vuorovaikutus ohjautuu ja mikä keskustelussa korostuu. Suuntien vaihdot ja keskustelun erilaiset tavoitteet tulevat esiin sen mukaan, mihin keskustelun osallistujat omalla puheenvuorollaan tarttuvat. (Peräkylä 1997: 182, 184.)

Viimeisenä erityishuomiona on se, että monenkeskisissä keskusteluissa useimmiten jokainen puhuu kaikille ja jokaisella on yhtäläinen mahdollisuus ottaa itselleen keskustelun seuraava vuoro (Londen 1997: 57–58). Aineistoni kuulustelukeskusteluissa on läsnä kolme henkilöä kerrallaan, mutta kuulustelijat eivät esitä omia puheenvuorojaan toisilleen, vaan ainoastaan kilpailijalle.

4. Keskustelunanalyyttinen tutkimus kysymys–vastaus-vieruspareista

Tässä luvussa kartoitan keskustelunanalyyttistä tutkimusta vieruspareista sekä kysymys- ja vastausvuoroista. Keskustelunanalyyttinen tutkimus keskittyy analysoimaan vuorojen suhdetta toisiinsa ja vuorojen rakenteiden funktioita (Hakulinen 1997: 35). Keskustelunanalyysissa esimerkiksi kysymyksiä ei tulkita keskustelusta ainoastaan niiden rakenteen perusteella, vaan kysymyksiksi tulkitaan ne vuorot, jotka saavat keskustelun osallistujat reagoimaan näihin vuoroihin kysymyksinä (Vatanen 2016: 321). Vuoro tunnustetaan kysymykseksi monien viitteiden perusteella. Vuorossa voi olla interrogatiivinen kysymisen merkki (kysymyssana tai *-ko*-kysymysliite) tai tiedollinen epäsymmetrisyys tai vuoro on esitetty sellaisessa kontekstissa, jonka perusteella osallistujat tietävät, kuka kysyy ja kuka vastaa (Korpela 2007: 37; Stivers–Rossano 2010: 4, 29). Näin ollen kuulustelukeskusteluissa voidaan usein olettaa, että kuulustelija esittää kysymyksiä, sillä kuulustelun institutionaalisenä tehtävänä on selvittää jokin asia.

Keskustelut rakentuvat puheenvuoroista. Vuorot ovat sekventiaalisesti järjestäytyneitä eli ne jäsentyvät tietyllä tavalla aina peräkkäin. Tietyt vuorot ovat kiinteämmässä suhteessa toisiinsa kuin jotkin muut vuorot. Kiinteässä suhteessa olevien vuorojen muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan vieruspariksi. Vierusparin ensimmäinen vuoro on etujäsen ja jälkimmäinen vuoro jälkijäsen. Vieruspareja ovat muun muassa tervehdys ja vastatervehdys, kutsu ja kutsun hyväksyminen tai torjuminen sekä kysymys ja vastaus. Sekvenssin mukaisesti kysymysvuoroa seuraava vuoro voidaan tulkita vastausvuoroksi, koska kysymyksen esittämisen jälkeen odotetaan vastausta ja vastaus usein seuraakin kysymystä. Siten kysymys–vastaus-vieruspari muodostavat yhdessä sekvenssin. (Raevaara 1997: 75, 78–79; 2016: 146; VISK § 1197; Drew 2013: 134; Stivers 2013: 191–192; Peräkylä–Stevanovic 2016: 43.)

Kysymyksen jälkeen odotetaan siis vastausta. Vastaus ei kuitenkaan aina seuraa kysymystä. Tällöin keskustelussa päädytään sekvenssinvastaiseen tilanteeseen. Kysyjä saattaa esittää kysymyksensä uudestaan tai vastaanottaja joutuu selittämään eri tavoin puuttuvaa vastaustaan. Vastausvuorossa oleva voi myös esittää vastakysymyksen saadakseen lisätietoa ensimmäiseen kysymykseen. Tällöin kysymys–vastaus-vierusparin välissä tapahtuva vuorojen vaihto on välisekvenssi, joka tapahtuu varsinaisen eli kysymyksen ja vastauksen muodostaman sekvenssin välissä. (Raevaara 1997: 79–80; 2016: 146; VISK § 1197.) Välisekvenssejä aiheuttavat esimerkiksi erilaiset korjausjäsennykset, joissa keskustelun osallistujat tekevät tarkennuksia puheenaiheesta ja selkiyttävät omaa tulkintaansa (Sorjonen 1997: 112–113).

Toisin sanoen sekvenssi määrää vuorojen järjestyksen. Sen sijaan preferenssijäsennyksen mukaisesti vierusparin etujäsen odottaa odotuksenmukaista jälkijäsentä odotuksenvastaisen sijasta. Odotuksenmukaista jälkijäsentä kutsutaan preferoiduksi ja odotuksenvastaista preferoimattomaksi. Usein preferoitu jälkijäsen on myötämielinen ja preferoimaton vastausvuoro ei vastaisi esitettyyn kysymykseen tai vastaus torjuisi kysymyksessä esitetyn asian tai esimerkiksi pyynnön. Kuitenkin myös torjuva voi jossain kontekstissa olla preferoitu: silloin kielteinen vastaus on alun perin ollut odotuksenmukaisempaa kuin myöntävä vastaus. (VISK § 1198; Raevaara 2016: 147–148, 151.) Usein preferoitu jälkijäsen ilmaistaan nopeammin ja se on usein yksinkertaisempi ja selkeämpi kuin preferoimaton. Preferoimaton jälkijäsen saa usein rinnalleen erilaisia selittelyjä ja sitä edeltää usein tauko tai epäröinnit. (Tainio 1997: 94, 96–97; Raevaara 2016: 148.)

Seuraavaksi käsittelem tarkemmin kysymys–vastaus–vierusparin jäseniä eli erilaisia kysymysvuoroja (4.1.) ja vastausvuoroja (4.2.). Esittämäni esimerkit ovat omasta aineistostani.

4.1. Kysymysvuorojen tarkastelu

Kysymyksinä voivat toimia lausumat, jotka ovat rakenteensa puolesta interrogatiivi- eli kysymyslauseita. Kysyvinä lausumina voivat toimia myös sellaiset vuorot, joissa ei ole interrogatiivista elementtiä, mutta jotka saavat edellä mainittujen muiden syiden vuoksi kysyvän tulkinnan. Interrogatiivilauseita ovat hakukysymykset ja vaihtoehtokysymykset. Käsittelem tässä ensin hakukysymyksiä ja vaihtoehtokysymyksiä ja vertailen niitä keskenään, ja viimeiseksi käsittelem muina kysyvinä vuoroina toimivia lausumia ja vertaan niitä interrogatiivilauseisiin. Kysymysten käsittelyn jälkeen siirryn vastausvuorojen ja niiden sisältämien kielellisten elementtien tarkasteluun.

Hakukysymys on sellainen kysymys, jossa on kysymyssana eli jokin interrogatiivipronomini (kuten *mitä*, *missä*, *kehen*) (VISK § 1678; Raevaara 2006a: 89; Hakulinen 2016: 129). Hakukysymys usein esitetään keskustelun siinä vaiheessa, jossa vaihdetaan puheenaihetta ja silloin, kun halutaan tuntemattomasta asiasta tietoa. Hakukysymys voi myös pyytää lisätietoa jo keskustellusta aiheesta tai se voidaan esittää sellaisessa tilanteessa, jossa jokin edellisessä vuorossa on jäänyt epäselväksi. (Raevaara–Sorjonen 2001: 52; Raevaara 2006a: 89–91; Korpela 2007: 43–44.) Hakukysymysten kysymyssanat etsivät monipuolisesti tietoa. Kysymyksen hakualue riippuu usein kysymyssanasta. Esimerkiksi *missä*-kysymyssanan sisältämä lausuma etsii paikkaa, *milloin*-hakukysymys aikaa ja *miksi*-hakukysymys syytä. Muita hakualueita ovat ihminen tai muu olio, ominaisuus, tapa, aste, määrä ja teot ja tapahtumat. Näitä voidaan kysyä muun muassa kysymyssanoilla *kuka*, *mikä*, *millainen* ja

miten. Hakualueet eivät kuitenkaan aina ole yksi yhteen, vaan sama kysymyssana saattaa erilaisissa lausumissa saada erilaisen tulkinnan. Esimerkiksi syytä voidaan kysyä monin eri tavoin (VISK § 1686, 1688), kuten *miksi kaksi puhelua* (syy, miksi kaksi puhelua on soitettu) tai *miten se Niina osas tulla sinne* (syy, miksi Niina oli osannut tulla paikalle).

Hakukysymysten tapaan myös vaihtoehtokysymyksiä esitetään keskustelun monissa erilaisissa kohdissa. Vaihtoehtokysymys pyytää tietoa joko uudesta tai jo keskustellusta aiheesta, ja sillä usein varmistetaan, ovatko keskustelun osallistujat ymmärtäneet toisensa oikein. Vaihtoehtokysymys usein myös tarkentaa puheenaiheena olevaa asiaa. (Raevaara 2006a: 92–93.) Siinä missä hakukysymykset etsivät tietoa jostakin lauseen osan sisällöstä, vaihtoehtokysymykset vaativat koko lausuman esittämän sisällön hyväksymistä (VISK § 1679).

Yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen tunnus on kysyvä *-kO*-liitepartikkeli. Jos kysymyslause sisältää kysymysliitteen lisäksi *vai*-konjunktion, vaihtoehtokysymys on disjunkttiivinen. Yksinkertainen vaihtoehtokysymys kysyy ilmaisemansa asian paikkansapitävyyttä ja disjunkttiivinen tarjoaa *vai*-konjunktioilla asialle kaksi tai useampia vaihtoehtoja. (VISK § 1679; Raevaara 2006a: 89; Korpela 2007: 38; Hakulinen 2016: 128.) Periaatteessa vaihtoehtokysymys tarjoaa aina kaksi vaihtoehtoa, vaikka yksinkertaisessa vaihtoehtokysymyksessä toista vaihtoehtoa ei ole pantu ilmi (*onko vrt. onko vai ei*). *Vai*-konjunktio voidaan liittää myös yksinään vaihtoehtokysymyksen loppuun. Tällöin kysymys muuttuu avoimeksi, sillä sen vaihtoehtoja ei ole enää rajattu määrä (*onks se viis minuuttia vai kymmenen minuuttia vai*). (VISK § 1058.)

Vaihtoehtokysymys voi olla myös joko verbikysymys tai lausekekysymys. Verbikysymys alkaa verbillä ja siinä *-kO*-liite on liitetty finiittiverbiin (*kaaduitko sä siellä*), apuverbiin (*ootko sä nostanut jotain*) tai kielteisissä muodoissa kieltoverbiin (*eikö ollu*). Lausekekysymyksissä kysymysliite on liitetty johonkin muuhun, kuten nominiin (*iskäkö sen laitto*) tai adverbiin (*siinäkö sovitte*). Tällöin lauseke on fokusoituna (Sorjonen 2001b: 409). Fokusoitu lausekekysymys kysyy nimenomaan fokusoidun elementin paikkansapitävyyttä. Fokusoidusta asiasta on jo keskusteltu aiemmin, mutta vastaanotettu tieto halutaan vahvistaa. Fokusoitu lausekekysymys on usein siis toisto tai tulkinta edellä käydystä keskustelusta. Fokusoidun lausekekysymys sen sijaan on sellainen, jossa sanajärjestys on sama kuin neutraalissa väitelauseessa muutenkin. Fokusoidun lausekekysymyksen asia on kuulijoille jo tuttu. Tällaisella lausekekysymyksellä halutaan vahvistaa koko lauseen asiasisältö paikkansapitäväksi. (VISK § 1689–1692; Korpela 2007: 38.)

Vaihtoehtokysymys voi olla myös pelkkä *eikö*-kysymys. *Eikö*-kysymys haluaa saada tietää, onko sen ilmaisema propositio paikkansapitävä tai onko vastaanottaja samaa mieltä asiasta. *Eikö* on tyypillinen kysymys tarkistuskysymyksenä, kuten *siin oli kaks puhelua, eikö ollu*. Myös *niinkö*-kysymys liittyy

väitelauseeseen ja se toimii tarkistuskysymyksenä, esimerkiksi *aikaa tappaaksenne, niinkö*. (VISK § 1695–1697.) Edellä sanotun perusteella kysymysvuoro voi siis kaivata puuttuvaa tietoa, varmistusta tai samanmielisyyttä.

Hakukysymyksissä esiintyy vahvempia olettamuksia asiointilasta kuin vaihtoehtokysymyksissä. Vaihtoehtokysymykset ainoastaan olettavat jonkin asiointilan olemassaolon, kun taas hakukysymykset luovat asiointilan. (Korpela 2007: 66.) Haku- ja vaihtoehtokysymykset voivat esiintyä myös samassa lausumassa. Joskus lausuma voi sisältää sekä kysymyssanan että *-ko*-liitepartikkelin tai kysymykset on yhdistetty toisiinsa *vai*-konjunktioilla. Hakukysymys varmistaa vaihtoehtokysymystä ja vaihtoehtokysymyksellä voidaan tarkentaa hakukysymystä. Vaihtoehtokysymys tarkentaa esimerkiksi sitä, mitä hakukysymyksellä on yritetty hakea. Hakukysymys ei tällöin ole saanut toivottua tai tarpeeksi rajattua vastausta (*mitä siihen laitettiin kiinni – jotain meidän apuvälineistä vrt. laitettiinko siihen narua – kyllä*). (VISK § 1679, 1684, 1700; Korpela 2007: 103.)

Hakukysymyksillä ja vaihtoehtokysymyksillä on siis sekä eroavaisuuksia että samankaltaisuuksia. Samankaltaisuutta on myös esimerkiksi määrän kysyminen. Määrää voidaan kysyä hakukysymyksellä, mutta myös vaihtoehtokysymyksen lausekekysymyksellä, kuten *montako pysähdystä teillä oli siellä*. Tällainen lausekekysymys toimii kuitenkin samoin kuin hakukysymys, sillä se saa vastaukseksi aina määränilmauksen (*kaks*). (VISK § 1685.) Vaihtoehtokysymys rajaa vastausvaihtoehdot useimmiten kahteen. Hakukysymyksistä *kumpi*-kysymys tekee saman. *Kumpi*-kysymyksen rajaamat entiteetit ovat kontekstista tuttuja. (VISK § 1687.)

Kysymystyyppien yhteydessä puhutaan myös avoimista ja suljetuista kysymyksistä, joilla on kuulustelutekniikkana eroavaisuuksia. Suljettuja kysymyksiä voidaan käyttää silloin, kun halutaan saada vastauksia nopeasti kysytystä asiasta. Suljetuissa kysymyksissä on mukana aina kysyjän tulkinta tilanteesta, ja niillä voidaan varmistaa, onko kysyjä tulkinnut tilanteen tai kertomuksen oikein. Suljetut kysymykset ilmaisevat myös sitä, mitä poliisi jo tietää tilanteesta. Avoimet kysymykset sen sijaan antavat kerrontatilan vastaanottajalle. Karkeasti jakaen hakukysymykset ovat avoimia ja vaihtoehtokysymykset suljettuja kysymyksiä. (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 43–44; VISK § 1209.) Kuitenkin myös jotkin hakukysymykset on luokiteltavissa suljetuiksi kysymyksiksi sen perusteella, millaisen vastauksen ne tyypillisesti saavat. Näistä kerron lisää seuraavassa alaluvussa.

Kysymysvuorot eivät kuitenkaan aina sisällä interrogatiivista elementtiä. Kysyminen on siten pikemminkin puhetoiminto kuin rakenteeseen sidottu kieliopillinen lausetyyppi. Siksi voidaan kysyä muillakin tavoin kuin pelkillä kysymysrakenteilla. Interrogatiivilauseen funktiossa voi toimia

esimerkiksi deklaratiiivi- eli väitelauseet tai pelkät partikkelit (esim. *niinkö, vai, entäs*). (VISK § 1678–1679; Raevaara 2006a: 89; Hakulinen 2016: 129–130, 132–133.) Näitä kysyviä lausumia käytetään usein tarkistuskysymyksinä. Niissä toistetaan jokin elementti edellisen puhujan vuorosta ja varmistetaan, että on kuullut tai ymmärtänyt oikein tai niillä pyydetään selvennystä asiaan (*ei siellä mitään sammalta oo – ei ollu sammalta?*). Tarkistuskysymyksissä kysymysliitettä ei välttämättä toisteta. Deklaratiivisten kysymysten tarkoitus on yleensä saada varmistus sellaisista asioista, jotka ovat jollain tavalla jo tiedossa kuluvaan keskusteluun. (VISK § 1200, 1024, 1208; Raevaara 2006a: 89; Korpela 2007: 141.) Aikaisemmin mainittu *vai*-konjunktio voidaan liittää myös väitelauseen loppuun, jolloin lausumasta tulee vaihtoehtokysymyksen kaltainen kysyvä vuoro. Lausumasta tekee kysymyksen myös *entä(s)*-kysymyspartikkeli. *Entä(s)* on listaava ja se liittyy aina edellisiin vuoroihin ja se jatkaa aihetta (*entäs sitte lisää*). (VISK § 1033, 1701–1702; Korpela 2007: 70.)

Kysyvänä lausumana voidaan pitää myös alisteista kysymyslausetta. Se on nimensä mukaisesti alisteinen jollekin toiselle lauseelle. Yleensä alisteista kysymyslausetta ei tulkita kysymykseksi, vaan siihen suhtaudutaan sen edeltävän päälauseen mukaan. Poikkeuksena on muun muassa tilanne, jossa päälause kehottaa kertomaan (*kerro, ketä*). Tällöin alisteinen kysymyslause tulkitaan varsinaiseksi kysymykseksi. Alisteista kysymyslausetta käytetään konventionaalisesti esimerkiksi haastattelutilanteissa. Haastatteluissa on tapana kehystää kysymys keskustelelevampaan muotoon pelkkien suorien kysymysten esittämisen sijasta. (VISK § 1703–1704.)

Suomen kielessä prosodiolla ei yleensä erotella merkityksiä. Kysymyslausetta ja väitelausetta ei siis voida erottaa toisistaan intonaation nousuilla tai laskuilla. On kuitenkin huomattu, että joskus kysyvissä vuoroissa on loppua kohti nouseva intonaatio. Nousevaa intonaatiota esiintyy kysymyksissä, jotka loppuvat *vai*-konjunktioon tai jotka ovat yhden tavun mittaisia tai kysymyksissä, jotka pyytävät edellistä puhujaa toistamaan asiansa. (Stevanovic 2016: 111.) Aineistostani huomaa, että etenkin lyhyiden kysyvien lausumien lopussa esiintyy nousevaa intonaatiota.

Hakukysymykset ja verbikysymykset aloittavat jonkin uuden asian ja vievät keskustelua eteenpäin. Sen sijaan lausekekysymykset ja deklaratiivimuotoiset kysymykset suuntautuvat keskustelussa taaksepäin. (Korpela 2007: 94.) Sekä interrogatiivilause että deklaratiiivilause väittävät jotakin, ja väittäjä voidaan joko myöntää tai kieltää vastauksessa (Hayano 2013: 401–402).

4.2. Vastausvuorojen tarkastelu

Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten vastausvuoro tulkitaan tai voidaan tulkita vastaukseksi. Lausumassa ei periaatteessa ole mitään sellaisia kielellisiä elementtejä, joista sen voisi tunnistaa erityisesti vastaukseksi. Lausuma tulkitaan vastaukseksi sen sijainnin perusteella eli sekventiaalisesti: vastaus on kysymystä seuraava vuoro tai ainakin se saa ensisijaisesti sellaisen tulkinnan. (Button 1992: 215; Sorjonen 2001a: 33; Hakulinen 2016: 136.) Hakulisen (2001: 172) mukaan kuitenkin, jos vaihtoehtokysymysvuoroa seuraavassa vuorossa on lausuma, joka alkaa *kyllä*-partikkelilla, lausuma on tunnistettavissa vastaukseksi kysymykseen. Samoin kieltosana *ei* on näkyvä kiellon merkki, jolla on viittaussuhde edeltävään kysymysvuoroon (Drew 1992: 487–488). Vastaukset voivat olla lyhyitä, jolloin vastauksessa sanotaan vain yksi sana tai toistetaan kysymyksessä esiintynyt verbi, tai vastaus koostuu pelkästä dialogipartikkelista. Vastaus voi olla myös kokonainen lause tai dialogipartikkelilla alkava kokonainen lause. Kysymys luo aina jonkin olettamuksen jostain asiointilasta. Vastaus hyväksyy tämän olettamuksen, ellei se varta vasten osoita sitä vääräksi tai korjaa sitä. (Korpela 2007: 66.)

Kysymykseen voi siis vastata lyhyesti: yhdellä sanalla, verbin toistolla tai dialogipartikkelilla. Tällainen vastaus on minimivastaus. Minimivastaus hakukysymyksessä tarjoaa vastauksen ainoastaan kysymyssanalle ja vastaus edustaa samaa lauseenjäsentä kysymyssanan kanssa (*mihin ne tuli – Vuosaareen*). Vaihtoehtokysymyksissä minimivastaus toistaa kysymyksessä esiintyneen verbin tai se koostuu pelkästä dialogipartikkelista (*muistatko sellaset – muistan, tapasitteko – joo*). Disjunktiiivisissa vaihtoehtokysymyksissä minimivastaus on toisen vaihtoehdon toisto. (VISK § 1201, 1680.) Minimivastaus ilmentää sitä, että vastaaja suhtautuu asiaan ongelmattomana (Korpela 2007: 52).

Vaihtoehtokysymykset, niin yksinkertaiset kuin disjunktiiiviset, sekä esimerkiksi *mitä-*, *kuinka paljon*-, *missä-*, *milloin-* ja *kuka-*kysymyssanan tai *-lausekkeen* sisältämät hakukysymykset saavat tyypillisesti vastaukseksi minimivastauksen. Sen sijaan *miten-* ja *miksi-*hakukysymykset vaativat pitemmän vastausvuoron. (Harris 1984: 13–14.) Vaihtoehtokysymyksiä ja edellä esitettyjä hakukysymyksiä voidaan siten pitää suljettuina kysymyksinä ja jäljempänä esitettyjä hakukysymyksiä avoimina kysymyksinä. Toisin sanoen suljettuihin kysymyksiin vastataan lyhyesti ja avoimiin kysymyksiin pitemmin (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 41–42).

Verbin toisto ja dialogipartikkeli ovat tyypillisimpiä vastauksia vaihtoehtokysymykseen (Hakulinen 2001: 172; Sorjonen 2001b: 405; Mäntylä 2006: 144). Vastaustapojen vaihtelu kuitenkin riippuu kysymyksen rakenteesta, kysymyksen luomista oletuksista tai kysymyksen sijainnista laajemmassa

kontekstissa (Sorjonen 2001b: 405). Vaihtoehtokysymysten vastaukset, joissa toistetaan vain verbi, ilmentävät sitä, että vastaaja antaa kysyjälle täysin uutta tietoa. Verbin toisto on selkeä myönteinen vastaus. Toistamalla verbin puhuja varmistaa kysymyksen sisältämän väitteen ja muovaa asenteen meneillään olevan keskustelun suunnasta. Verbin toisto vakuuttaa väitteen todeksi, ja keskustelukumppanit pääsevät jakamaan saman tiedon aiheesta. (Sorjonen 2001b: 409; Mäntylä 2006: 145.) Myös kysyviin väitelausevuoroihin voidaan vastata. Tarkistuskysymykset saavat usein partikkelivastauksen (*niin veli oli autolla liikkeellä – joo, niiden luona? – joo*). Myönteinen vastaus vahvistaa kysyvän vuoron olettamuksen. (VISK § 1201; Martikainen 2006: 185.)

Olen maininnut edellä useasti dialogipartikkelin. Dialogipartikkeleilla reagoidaan keskustelussa toisen puheenvuoroihin ja niiden sisältöön. Dialogipartikkeli on välttämätön ja olennainen osa puheenvuoroa ja vuorojen rakenteellista ymmärtämistä. Ne välittävät puhujien asenteita ja asennoitumista käydyssä keskustelussa. Dialogipartikkeleita ovat esimerkiksi *joo*, *no*, *niin* ja *mm*. Näistä *joo* ja *niin* ovat tyypillisimpiä. (Sorjonen 1999: 170–171; 2001b: 405; VISK § 797.) Partikkelia *mm* käytetään *joo* ja *niin* tapaan (VISK § 1047).

Dialogipartikkeli voi olla joko myönteinen tai kielteinen. Myönteinen vastaus hyväksyy kysymyksen asettamat ennakko-otaksumat ja on kysymyksen väitteen kanssa samaa mieltä. (Sorjonen 2001b: 405.) Dialogipartikkelit voivat olla suoraan vastauksia kysymyksiin. *Joo*- tai *niin*-partikkelivastaukset vahvistavat kysyjällä ollutta tietoa. Aihe on molemmille osapuolille jollain tavalla tuttu. Partikkelivastaus ei siis anna tietoa uutena, kuten verbin toisto. (Sorjonen 2001b: 413, 416; VISK § 1046; Mäntylä 2006: 157, 162.) Dialogipartikkeleita käytetään myös jonkin tiedon vahvistamiseen, hyväksymiseen tai ymmärtämiseen. *Joo* ja *niin* ovat tällöin reagoititapoja jatkavaan keskusteluun. (VISK § 1045–1046.) Vastauspartikkeli *niin* on vahvistus sellaiselle tiedolle, joka keskustelussa on jo yhteisesti tiedossa, mutta kysyjällä on silti epävarmuutta aiheesta. *Niin* liittyy laajempaan keskustelukokonaisuuteen, ja partikkeli antaa mahdollisuuden jatkaa keskustelua. Vastauspartikkelien *joo* ja *niin* käytöillä ei aina ole selkeää rajaa tai niiden välillä selkeää eroavaisuutta. Käyttö voi määräytyä pelkästään puhujasta. (Sorjonen 2001b: 416–419, 425.)

Hakukysymyksiin ei voi antaa vastaukseksi pelkkää dialogipartikkelia, kuten vaihtoehtokysymyksiin. Vaihtoehtokysymykset vaativat joko myönteisen tai kielteisen vastauksen, jolloin *joo* tai *ei* vahvistaa kysymyksessä joko myönteistä tai kielteistä vaihtoehtoa. Kielto sana torjuu vaihtoehtokysymyksessä esitetyn olettamuksen. (Raevaara–Sorjonen 2001: 59–60; VISK § 1023; Korpela 2007: 46; Hakulinen 2016: 128–129.) Esimerkiksi myönteisissä vastauksissa esiintyvä dialogipartikkeli *kyllä* häivyttää keskustelukumppanin mahdollista epäilyä tai epävarmuutta saamastaan vastauksesta tai sillä on vastaanottajaa rauhoittava funktio (Hakulinen 2001: 189). *Niin* voidaan antaa myös vastaukseksi lausekekysymyksiin ja tarkistuskysymyksiin (VISK § 1046).

Minimivastausten lisäksi kysymyksiin voidaan vastata pidemmälläkin lausumalla, vaikka uuden tiedon antaminen ei sitä vaatisi (VISK § 1210). Pitempi vastaus voi toistaa kysymyksessä käytetyn verbin lisäksi muitakin elementtejä. Kokonaisena lauseena muodostetut myönteiset vastaukset tyypillisesti noudattavat edeltävän kysymyksen muotoa ja kieliopillista rakennetta. (Sorjonen 2001b: 405; VISK § 1202.) Vastausvuoro voi jatkua myös dialogipartikkelin jälkeen. *Joo* kokonaisen lauseen alussa saattaa kohdella edeltävän puhujan kysymystä relevanttina tai epärelevanttina riippuen siitä, onko *joo* tuotettu samassa prosodisessa kokonaisuudessa muun lauseen kanssa vai onko se tuotettu itsenäisesti. Itsenäisesti tuotettu *joo*-partikkeli ilmaisee, että edellisen puhujan asia on tärkeä ja lause partikkelin jälkeen vie toimintaa eteenpäin. *Joo*-partikkeli, joka on tuotettu samassa prosodisessa kokonaisuudessa muun lauseen kanssa, kohtelee kysyttyä kysymystä sivuseikkana, johon ei ole tärkeää palata puhujan mielestä. (Mäntylä 2006: 157, 160–161.) Myönteisen dialogipartikkelin jälkeen jatkettu vastaus voi antaa aiheesta lisätietoa tai se asettaa keskustelulle uuden näkökulman. Puhuja voi tällöin ottaa keskusteluun esiin jotain, mitä kysyjä ei ole osannut (vielä) kysyä. (Raevaara–Sorjonen 2001: 57; Mäntylä 2006: 153.) Kokonaisilla lauseilla vastatessa annetaan usein uuden tiedon lisäksi myös jotain muuta tarkentavaa tietoa kysymyksen asettamaan aiheeseen liittyen. Vastaus voi tällöin esimerkiksi oikaista kysymyksen sisältämää olettamusta. (Hakulinen 2001: 173–176; 2016: 136; VISK § 1203; Mäntylä 2006: 147–148.)

Esittelin edellä lähinnä myönteisiä vastausmuotoja. Myönteinen vastaus on useimmiten preferoitu eli odotuksenmukainen vastaus. Sen sijaan kielteistä vastausta pidetään preferoimattomana. Näin ei kuitenkaan aina ole. Jos esimerkiksi kysymys on kielteisesti suuntautunut, se odottaa vahvistusta kielteiselle vaihtoehdolle. Tällöin kielteinen vastaus olisi preferoitu vastaus (*ei ollu sammalta? – e:i*). (VISK § 1694; Pomerantz–Heritage 2013: 213.) Vastaus kysymykseen on kuitenkin preferoidumpaa kuin se, että kysymykseen ei vastata lainkaan. Esimerkiksi vastauksen paikalla annettu *en muista* tai *en tiedä* ei ole vastaus kysymykseen. Lausuma ei tällöin vahvista eikä hylkää kysymyksessä esitettyä olettamusta. (Drew 1992: 481; Lee 2013: 416; Sidnell 2013: 80.)

Ongelmattomat kieltovastaukset eivät vaadi selittelyä ja ne annetaan heti kysymyksen perään (Martikainen 2006: 171). Sen sijaan ongelmallisissa vastausvuoroissa on näkyviä elementtejä, joiden vuoksi vastaus voidaan tulkita preferoimattomaksi. Preferoimaton vastaus tuotetaan usein tauon jälkeen. Keskustelussa tosin syntyy taukoja myös uuden asian alussa (Raevaara 2006a: 92). Preferoimaton vastaus sisältää usein partikkeleita tai erilaisia empimisiä, ja myös esimerkiksi tavun äänteellinen pidentyminen voi ilmaista epävarmuutta (esim. *e:i, ö:::*) (Tainio 1997: 98; Hakulinen 2001: 181; VISK § 1198). Preferoimatonta vastausta usein selitellään. Selittelyjä ja perusteluja voidaan antaa muun muassa *koska*- ja *että*-sivulauseilla tai puhekielessä erityisesti *kun*-sivulauseella. (Raevaara–Sorjonen 2001: 58; VISK § 806, 1035.) Vastausvuorossa voi korjata kysymyksessä

ilmenneen virheen tai virheellisen tulkinnan. Kiellon jälkeen kerrottu asia on uusi tieto. (Tainio 1997: 100; Martikainen 2006: 174–175.)

Kieltoa seuraa siis usein jonkinlainen korjaus. Vastaus voi koostua kuitenkin myös pelkästä korjauksesta ilman kieltosanaa. Silloin vastaus ei suoraan kiellä kysymyksen olettamusta, mutta antaa toisen version asiointilasta. Antamalla korjausvuoron puhuja panee ilmi, ettei tilanne mennyt aivan niin kuin kysymysvuoro sen kuvaa. Korjausvuoro voi korjata joko koko asiointilan tai jonkin sanan. (Drew 1992: 487–491.)

Kuulustelutilanne asettaa vastausvuoroille myös omat haasteensa. Vuoroihin, joissa on esitetty yhden sijasta kaksi tai useampi kysymys, on ongelmallista vastata. Esimerkiksi kuulusteluissa vastaaja ei useinkaan vastaa molempiin, vaan valitsee itselleen helpomman kysymyksen vastattavaksi. (Ellonen–Karstinen–Nykänen 1996: 47.) Atkinsonin (1992: 205–206) mukaan oikeudessa kerrotut pitemmät vastaukset saattavat kuulusteltavan useammin ongelmiin kuin minimivastaukset.

5. Analyysi kuulustelukeskusteluiden kysymys–vastaus-vieruspareista

Kuulustelijoita ja kilpailijoita on kumpiakin yhdessä jaksossa aina kaksi. Kilpailijoita kuulustellaan kuitenkin yksitellen, joten keskusteluissa on mukana kerrallaan kolme henkilöä. Kuulustelijat ovat aina samat, ja heille olen antanut pseudonyymit Kaapo ja Kimi. Kilpailijakaksikot vaihtuvat jaksoittain. Heille ja keskustelun muille henkilöille olen myös antanut pseudonyymin nimen. Samassa jaksossa esiintyvät henkilöt on nimetty saman alkukirjaimen mukaan. Koska aineistoni lähde on tv-ohjelma, joidenkin keskustelujen väliin on editoitu lyhyt videoleike. Tästä kerroin jo aikaisemmin aineistoni esittelyssä (luku 2) yhteydessä. Olen merkannut yhtenäisen keskustelun eri osat näkyviin.

Aineistossani on yhteensä 185 toteutunutta kysymys–vastaus-vierusparia. Vierusparit toteutuvat niin, että kuulustelijat kysyvät ja kilpailijat vastaavat. Ainoastaan neljä vierusparia poikkeaa tästä eli kysymysvuoro onkin kilpailijan ja vastausvuoro kuulustelijan. Kaksi niistä on vaihtoehtokysymystä ja kaksi tarkistuskysymykseksi tulkittavaa muuta lausumaa. Näitä en ole laskenut aineistooni mukaan. Keskusteluissa vierusparit toteutuvat pääsääntöisesti peräkkäisinä vuoroina. Vaihtoehtokysymyksissä viiteen ja hakukysymyksissä neljään annetaan vastaus välisekvenssin jälkeen. Välisekvensseinä toimivat erilaiset käskyt tai kehotukset vastata esitettyyn kysymykseen sekä kysyvien lausumien muodostavat tarkistuskysymykset. Vaihtoehtokysymyksissä neljässä tapauksessa kilpailija muuttaa jo antamaansa vastausta myöhemmin, ja hakukysymyksissä tämä tapahtuu kerran.

Aineistossani esiintyy vaihtoehtokysymyksiä hieman enemmän kuin hakukysymyksiä, ja muita kysyviä lausumia on kaikkein vähiten. Tämä näkyy alla olevasta taulukosta 1.

TAULUKKO 1. Aineistoni kysymysvuorojen sisältämät kysymykset ja niiden määrät.

Kysymysvuoro	Määrä
Hakukysymys	90
Vaihtoehtokysymys	103
Muu kysyvä lausuma	37
Yhteensä	230

Esitettyjä kysymyksiä ja kysyviksi lausumiksi tulkittavia vuoroja on enemmän kuin toteutuneita kysymys–vastaus-vieruspareja. Tämä johtuu siitä, että jokaiseen esitettyyn kysymykseen ei ole

vastattu. Kuulustelijat ovat saattaneet esittää samassa puheenvuorossa useamman kysymyksen, joista vain yhteen kilpailija on vastannut. Muutamissa kohdissa kuulustelijan kysymysvuoron jälkeen toinen kuulustelija ottaa puheenvuoron, eikä kilpailija ehdi vastata ensin esitettyyn kysymykseen.

Analyysini koostuu kolmesta alaluvusta, joissa jokaisessa käsittelen vieruspareja sen perusteella, millaisia kysymyksiä kysymysvuoro sisältää. Ensin analysoin hakukysymyksiä, sen jälkeen vaihtoehtokysymyksiä ja viimeiseksi muita kysyviä vuoroja vastausvuoroineen.

5.1. Hakukysymykset ja niiden vastaukset

Tässä alaluvussa tarkastelen kysymysvuoroissa esiintyviä hakukysymyksiä ja niiden saamia vastausvuoroja ja vastauksia. Hakukysymykset ovat siis interrogatiivilauseita, joissa on jokin kysymyssana. Hakukysymysten kysymyssanat ja niiden saamat minimivastaukset edustavat samaa lauseenjäsentä. Muuten vastausvuoro tulkitaan vastaukseksi sen sekventiaalisen sijainnin perusteella.

Aineistoni hakukysymyksissä esiintyy useita erilaisia kysymyssanoja. Kuulustelijat ovat kartoittaneet tilannetta hakukysymyksillään etsiessään tietoa ihmisistä (esimerkki 1), muista olioista (2), paikoista (3), ajasta (4), ominaisuuksista (5), tavoista (6), syistä (7), määrästä (8) ja teoista ja tapahtumista (9). Olen tässä ja jatkossa lihavoanut esimerkeistä tarkastelunalaisena olevat lausumat tai lausuman osat.

- (1) **kehen**, (0.2) **kerro**, [J3L]
- (2) **mikä** siitä tekee **mielenkiintosen**. [J4B – osa 1]
- (3) **mihin** ne joutu oikee. [J4L]
- (4) **millon?** [J10F]
- (5) ensimmäinen pysähdys oli (.) **minkälaisessa** paikassa. [J10O]
- (6) **miten** ne naarmutit? [J3J]
- (7) kerro ne puhelut niin ku mitä (0.2) **miksi** kaks puhelua. [J4F]
- (8) **kuinka moneen** henkilöön olitte yhteydessä ton (.) matkan aikana? [J3L]
- (9) mi- **mitä te teitte** siellä pitkospuilla (.) kerro mulle nyt. [J10W – osa 1]

Suurin osa aineistoni hakukysymyksistä etsii vastausta erilaisista paikoista (24 kappaletta), erilaisista olioista (19), syistä (11), teoista ja tapahtumista (10) sekä tavoista (9). Vähiten kysytään ajasta (2) ja määrästä (1). Tämä selittynee sillä, että kilpailutilanne on kontekstiltään tunnettu ja siten rajattu. Se on ajallisesti rajattu tapahtuma ja siinä on mukana rajallisesti osallistuvia henkilöitä ja elottomia asioita. Sen sijaan paikkahakuiset kysymykset ovat relevantteja, koska kuulustelijoiden on saatava tietoa salkun piilotuspaikasta.

Keskustelussa kysymyssanan hakualue ei aina ole sama kuin sen ensisijainen hakualue. Kysymyssanaa voidaan käyttää kysymyksessä toisin tai se saa vastaanottajan vuorossa eri tulkinnan. Aineistossani viidessä tapauksessa kysymyksen ensisijainen hakualue on eri kuin se, johon vastausvuoro vastaa. Kilpailija on tulkinnut siis kysymyksen toisin kuin mitä kysymys ensisijaisesti hakee. Esimerkissä 10 kuulustelija esittää kaksi kokonaista hakukysymystä (*miten ne naarmutit ja mistä noi on tullu*).

(10) [J3J]

01 Kaapo: **miten** ne naarmutit? (0.4) mites meni,

02 (1.6)

03 Kaapo: **mistä** noi on tullu?

04 (2.0)

05 Onni: **ehkä mulla on kissa** (0.2) °*kotona*°.

Ensimmäinen hakukysymys etsii vastausta tapaan ja toinen paikkaa tai syytä. Onnin vastausvuorosta (rivi 05) ei voi olla varma, kumpaan kysymykseen se antaa vastauksen. Vuoro ei sisällä suoraa, preferoitua vastausta, joten preferoimattomana se sopii molempiin kysymyksiin. Jos Onnin vastausvuoro on vieruspari ensimmäisen hakukysymyksen kanssa, vastaus siirtää aktiivisen tekijän itsestä pois päin ja siirtää sen kissaan. Näin vastausvuoro tekee kissasta “tavan” saada naarmuja. Jos vastausvuoro on vastaus toiseen kysymykseen, vastaus on tulkittavissa syyn kertomiseksi (vrt. *miksi noi on tullut? – koska kissa teki ne*). Lyhyen tauon jälkeen hiljaa sanottu *kotona* ilmaisee, että Onni ei ole tulkinnut paikan kertomista ensisijaiseksi.

Esimerkissä 11 Kimi kysyy rivillä 06 *missä*-kysymyksen.

(11) [J10E]

01 Kaapo: niin (0.2) nousitteks te autosta pois.

02 Kimi: nousitteko siel-?

03 Niilo: muistaakseni nousiin pois.

04 Kimi: nousitte?

05 Kaapo: sun mielestä muistaakses nousitte.

06 Kimi: **missä** te kävitte (.) jos te nousitte.

07 Niilo: **kateltiin vähän ympäristöä**.

08 Kaapo: okei?

Missä etsii vastaukseksi jotakin paikkaa. Sen sijaan Niilo vastaa kokonaiseen lauseeseen verrattavalla lausumalla *kateltiin vähän ympäristöä* (rivi 07), joka on tulkittavissa selitykseksi jollekin syyille nousta autosta pois tai selitys teolle tai tapahtumalle (vrt. *miksi te nousitte pois autosta tai mitä te teitte*).

Esimerkissä 12 kuulustelija esittää pitkän puheenvuoron. Vuoro alkaa kehotuksella kertoa puheena aikaisemmin olleista naarmuista lisää. Kaapon vuorossa on kolme kysymystä.

(12) [J3Å]

01 Kaapo: kerroppa ny vielä noista naarmuista (.) onks niit- onks semmosia naarmui ni

02 (.) >**mistä ne tuli**=tuliko mitään naarmuja< vai teittekste jotenki ite ne.

03 Outi: **no (0.2) mähän sanoin et me kaaduttiin.**

Ensimmäistä vaihtoehtokysymystä ei sanota loppuun asti (*onks semmosia naarmui*), vaan siihen yhdistetään hakukysymys *niin*-partikkelilla. Hakukysymyksen jälkeen esitetään disjunkttiivinen vaihtoehtokysymys *tuliko mitään naarmuja vai teittekste jotenki ite ne*. Hakukysymys voidaan tulkita joko paikan tai syyn kysymiseksi. Jos Outin vastausvuoro tulkitaan vastaukseksi hakukysymykseen, vuoro antaa vastauksen syyhyn. Vastausvuoro voi olla vastaus myös viimeiseen vaihtoehtokysymykseen. Vastaus ei toista disjunkttiivisen vaihtoehtokysymyksen kumpaakaan vaihtoehtoa, vaan antaa kielteisen vastauksen jälkimmäiseen oletukseen. (Vaihtoehtokysymyksistä tarkemmin seuraavassa alaluvussa 5.2.)

Esimerkissä 13 Kaapo aloittaa *millos*-kysymyksenalla hakukysymyksen.

(13) [J10J – osa 2]

01 Kaapo: **millos** te ensimmäisen kerran rupesitte käyttää niitä (.) niitä=näitä (0.4)

02 rekvisiittaa vai mikskä niitä sanottaskaan.

03 (1.0)

04 Niilo: **heti lähtöpaikalla.**

Millos aloittaa uuden puheenaiheen tai siirtyy saman aiheen sisällä toiseen asiaan (Raevaara 2006b: 119–120, 124). Kysymys hakee ajankohtaa. *Vai*-konjunktioilla alkava kysymys (rivi 02) on tulkittavissa retoriseksi kysymykseksi, johon ei odoteta vastausta. Kilpailija vastaa lyhyessä vuorossaan periaatteessa sekä aikaan (*heti*) että paikkaan (*lähtöpaikalla*). Kontekstin vuoksi vastaus voidaan tulkita myös kokonaisuudessaan ajan vastaukseksi, sillä *lähtöpaikka* on määriteltävissä kilpailuajan alkamisen alkuun.

Esimerkissä 14 kuulustelija on käyttänyt kysymyksenana *mites*.

(14) [J4B – osa 2]

01 Kimi: **mites** se vaimo tänne nyt on yhtäkkiä lehahtanu.

02 Jussi: **no se: (.) lähti eilen mukkaa.**

Mites-kysymyssanan liitepartikkeli-s ottaa kantaa edellä ilmenneeseen tietoon ja pyytää sille selitystä, sillä tieto on ollut jollain tavalla poikkeavaa. Liitepartikkeli ilmaisee kysymyssanan yhteydessä tiedustelevaa sävyä. *Mites* ei kysy tarkkaa tietoa tavasta (vrt. *miten*), vaan se on avoimempi ja laajempi. (Raevaara 2004: 537; Korpela 2007: 62.) Kimin kysymys (rivi 01) ei hae siis tapaa, kuten ei vastaajakaan vuoroa niin tulkitse. Jussin vastausvuoro on tulkittavissa vastaukseksi syyn kysymiselle.

Hakukysymykset ovat useimmiten avoimia, mutta eivät aina. *Kumpi*-kysymys rajaa vaihtoehdot kahteen, ja vaihtoehdot ovat tunnetut kontekstinsa vuoksi. Kilpailussa on mukana ainoastaan kaksi päätoimijaa eli kilpailijat itse. *Kumpi*-kysymyksen rajaama alue on kaikille keskustelun osapuolille tuttu. Tästä esimerkit 15 ja 16.

(15) [J3A]

01 Kaapo: **kumpi** suunnitteli tän ajoreitin mitä te ajoitte,

02 Onni: no (.) kyllä se olin **minä**.

(16) [J3Y; Outi ja Outin isä ovat kilpailijoita]

01 Kaapo: **kummalle** tuli enemmän (0.2) naarmuja?

02 (2.2)

03 Outi: **iskälle**.

Vaikka kuulustelukäytäntöön kuuluu, että kuulustelijan tulee esittää vain yksi kysymys kerrallaan, aineistoni paljastaa, ettei tämä aina toteudu. Toisinaan kuulustelijat esittävät samassa puheenvuorossa useamman eri kysymyksen. Tällöin kysymykset ovat toisiaan tukevia tai tarkentavia. Muutamissa kohdissa kuulustelija esittää toisen kysymyksen toisen kuulustelijan kysymyksen perään. Esimerkeissä 17 ja 18 toisen kuulustelijan kysymys on semantiikaltaan samanlainen kuin ensimmäiseksi esitetty kysymys. Vastausvuorossa olevat kielelliset elementit kuitenkin paljastavat, mihin kysymykseen kilpailija on vastannut.

(17) [J4L]

01 Kaapo: **missä** on kätkeytynä sitten tota (.) käsi- ja (1.0) jättesäkit.

02 Kimi: mihin ne joutu oikee.

03 Jussi: ne on **sielä viimisellä alueella** (0.4) voin sen sanoa,

(18) [J10H]

01 Kaapo: niin mikä on seuraava.

02 Kimi: mihin ajoitte (0.2) ja **missä** pysähdyitte seuraavalla kerralla.

03 Nella: ö::: **Ramssissa**.

Esimerkissä 17 esiintyvät kysymyssanat *missä* ja *mihin*. Vastausvuorossaan Jussi käyttää muotoa *sielä viimisellä alueella*. Sijapäätte paljastaa vastauksen olevan vastaus *missä*-kysymykseen, eikä *mihin* (vrt. *sinne viimiselle alueelle*). Esimerkissä 18 sen sijaan ovat *mikä*-kysymys sekä Kimin vuorossa *mihin*- ja *missä*-kysymykset. Nellan vastauksen *Ramssissa* sijapäätte kertoo, että vastaus on annettu *missä*-kysymykseen.

Kuten aikaisemmin on käynyt ilmi, hakukysymykseen voi vastata samalla lauseenjäsenellä kuin kysymyksessä esiintyvä kysymyssana on. Tällaiset minimivastaukset ovat hakukysymysten yhteydessä aineistossani kuitenkin harvinaisia. Minimivastauksia annetaan ainoastaan 18 kertaa eli 18 hakukysymykseen. Yleisempää on, että kysymykseen vastataan pidemmällä lausumalla. Tämä osoittaa sen, että hakukysymykset tulkitaan avoimiksi kysymyksiksi ja niihin vastataan tai niihin täytyy vastata pitemmin kuin minimivastauksella. Esimerkeissä 19–22 näkyy hakukysymysvuoro ja siihen annettu minimivastaus. Hakukysymykseen ei voi vastata dialogipartikkelilla eikä pelkällä verbillä.

(19) [J3E]

01 Kimi: **minkälainen** se on se (.) piilo.

02 (1.2)

03 Onni: **hyvä**.

(20) [J3P]

01 Kaapo: **mihin** ne tuli.

02 Outi: **Vuosaaren**.

(21) [J10D – osa 1]

01 Kaapo: kuka=**mikä** on tutun nimi.

02 Nella: **Niina**.

(22) [J10S]

01 Kaapo: mihin=**mihin** osaan siin salkusta te laitoitte sitä.

02 Niilo: **kahvaan**.

Hakukysymykseen on siis tyypillisempää antaa pitempi vastaus kuin minimivastaus. Esimerkissä 23 Kimi tekee alustuksen väitelauseen muodossa ennen kuin esittää alustuksessaan mainittuihin asioihin liittyvät hakukysymykset (rivit 01–03).

(23) [J10D – osa 1]

- 01 Kimi: teillä oli jotaki tämmöstä än äs (.) rekvisiittaa (0.2) muovipusseja ja tälläst ku
02 teidät otettiin kiinni niin (.) **mitäs** se niin ku (.) tarkoittaa (0.2) **miten** ne liittyy
03 tähän.
04 Nella: **no ehkä sitten** (.) **piilottamisessa tai jossain** (.) **hämäysten tekemisessä**.
05 Kaapo: siihen ihan tohon=just tähän olin niin ku tulossa että (0.8) **mistä** <saite>.
06 Nella: **meille tuotiin**,
07 Kaapo: **kuka** toi.
08 Nella: **semmonen tuttu** (.) **henkilö**.
09 Kaapo: kuka=**mikä** on tutun nimi.
10 Nella: **Niina**.

[J10D – osa 2]

- 11 Kaapo: **missä** tapasitte.
12 Nella: **semmosessa venesatamassa**.
13 Kaapo: **mikä** venesatama?
14 (1.6)
15 Nella: <Pu:otila> °tais olla°,
16 Kaapo: okei.

Kimin kysymykset (rivit 02–03) ovat tarkoitukseltaan lähellä toisiaan. *Mitäs se niin ku tarkoittaa* alkaa *mitäs*-kysymyssanalla ja kysymyksessä on käytetty pronominia *se*. *Se* on yksikkömuotoinen ja se kenties viittaa vuorossa kuvattuun tilanteeseen yleisesti. Kimin toinen hakukysymys *miten ne liittyy tähän* on tarkentavampi ja siinä esiintyvä *ne* viittaa konkreettisemmin kilpailijoilla mukana olleisiin rekvisiittatavaroihin. Rivillä 04 Nella antaa vastauksen, joka ei muodoltaan sovi kummankaan hakukysymyksen muotoon. Vuoro kuitenkin kertoo syyn, miksi rekvisiitta on ollut heillä mukana tai mihin niitä on käytetty. Tämän jälkeen Kaapo esittää hakukysymyksen *mistä saitte* (rivi 05), jonka kysymyssana etsii vastaukseksi paikkaa. Nellan vastausvuoro ei kuitenkaan vastaa paikka-hakuun (rivi 06). *Meille tuotiin* siirtää aktiivisen toimijan pois itse kilpailijoista. He eivät ole tavaroita hakeneet mistään paikasta, vaan tavarat on tuotu sinne, missä he ovat jo olleet. Tekijää ei panna ilmi, joten Kaapo kysyykin seuraavaksi *kuka toi* (rivi 07). Nellan vastausvuoro ei ole preferoitu, vaikka se vastauksen antaakin. Niinpä Kaapo esittää uuden hakukysymyksen samaan tekijän ilmipanoon liittyen (rivi 09). Kaapo aloittaa kysymyksensä sanalla *kuka*, mutta tekeekin itsekorjauksen ja vaihtaa hakukysymystään. Itsekorjaukset eli omaan puheenvuoroon liittyvät korjaukset ovat keskustelussa yleisiä (Sorjonen 1997: 114). *Kuka* saattaisi tuottaa samanlaisia yleisnimiä kuin edellinenkin (*tuttu henkilö*). Nella antaa minimivastauksen *Niina*, joka on preferoitu kysymykseen nähden. Keskustelun katkaisee lyhyt videoleike, jossa näytetään puheena oleva, jo tapahtunut tilanne. Keskustelu jatkuu rivillä 11 Kaapon uudella hakukysymyksellä *missä tapasitte*. Nellan rivin 12 vastausvuoro on samantapainen kuin rivin 08. Nella vastaa esitettyyn kysymykseen, mutta vastaus on spesifioimaton. Kaapo esittää taas *mikä*-kysymyksen (rivi 13), johon Nella antaa erisnimen vastaukseksi (rivi 15).

Kaapo hyväksyy vastausvuoron sanomalla *okei*. Kuulustelukeskusteluissa on tyypillistä, että vierusparia seuraava vuoro on uusi kysymys tai neutraali *okei* tai *selvä* (Atkinson 1992: 201–202).

Esimerkin 24 keskustelu alkaa, kun kuulustelijat saapuvat kuulusteluhuoneeseen. Onni istuu jo huoneessa.

- (24) [J3A]
- 01 Kaapo: terve,
02 Onni: terve,
03 Kimi: Onni,
04 Onni: kyllä,
05 Kaapo: **kumpi** suunnitteli tän ajoreitin mitä te ajoitte,
06 Onni: **no** (.) **kyllä se olin minä**.
07 Kaapo: **miksi**,
08 Onni: **no** (1.2) **mä nyt olen ammattiautoilija**.

Kaapo ja Onni tervehtivät. Tämän jälkeen Kimi varmistaa kysyvällä lausumallaan, että tuolissa istuu oikea henkilö, ja Onni antaa myöntävän dialogipartikkelin puheenvuorollaan. (Kysyvistä lausumista ja niiden vastauksista lisää alaluvussa 5.3.) Kaapo esittää rivillä 05 *kumpi*-hakukysymyksen. Kuten jo aikaisemmin kerroin, *kumpi* on rajaava kysymyssana ja hakualue on kontekstistaan tuttu. Onni antaa vastauksena kokonaiseen lauseeseen verrattavan lausuman (rivi 06). Vastausvuoro alkaa *no*-partikkelilla, joka on tyypillistä hakukysymysten vastausvuoroissa (Korpela 2007: 53). Partikkelia seuraa lyhyt tauko. Lausumassa on fokusoitu sanajärjestys, sillä sen alussa on *kyllä*-partikkeli ja vasta viimeisenä tulee uutena tietona *minä*. Kaapo esittää seuraavaksi vain kysymyssanan sisältävän *miksi*-kysymyksen (rivi 07). Vastausvuorossaan (rivi 08) Onni pitää pitemmän tauon ennen kuin vastaa taas kokonaisella lauseella. Lausumassa on sävyartikkeli *nyt*, ja taas uusi tieto *ammattiautoilija* annetaan vasta lopussa. Vaikka Onni antaa vastaukseksi pitemmän vastauksen kuin pelkän minimivastauksen, hänen vastausvuoronsa eivät sisällä kysymyksiin nähden mitään ylimääräistä tietoa.

Esimerkissä 25 kuulustelija aloittaa keskustelun *miks*-kysymyksellä.

- (25) [J4B – osa 1]
- 01 Kimi: **miks** valikoitu justiinsa tämmönen alue (0.2) kaikista Helsingin alueista.
02 Jussi: **se** (.) **näytti kuugle mapsista** (.) **todella** (.) **mielenkiintoselta ja** (.) **hyvältä**
03 (.) **paikalta**.
04 Kimi: mikä siitä tekee mielenkiintosen.
05 Jussi: se
06 Kimi: =**mikä** kriteeri.
07 Jussi: **se on kaukana keskustasta sillee et siellä ei hirveesti liikennettä ja siel on**
08 **vähän kameroita ja** (.) **siellähän on** (.) **vaikka minkäläasia** (.) **hienoja**
09 **paikkoja**.
10 Kimi: se:lvä,

Kimin hakukysymys rivillä 01 etsii yksiselitteisesti syytä, ja Jussin vastausvuoro onkin vastaus juuri tähän. Jussi vastaa pitkän perustelun, mutta vastaus on tuotettu hieman katkeillen. Hän kenties miettii, mitä kannattaa kertoa tai sanoa ääneen. Kimi tarttuu vastauksessa esiintyneeseen adjektiiviin kysymällä rivillä 04 *mikä siitä tekee mielenkiintosen*. Kysymys hakee lisätietoa. Jussi ei kuitenkaan ehdi muodostaa vastausta, kun Kimi tarkentaa kysymystään *mikä kriteeri* (rivi 06). Jussi vastaa taas pitkästi ja kertoo useita syitä, miksi valittu piilotuspaikka on tuntunut sopivalta. Vastaus alkaa taas katkeilla rivillä 08, kun kilpailija ei välttämättä halua jatkaa paljastavien tietojen antamista. Jussin lausuma muuttuukin loppua kohden abstraktimman asian kertomiseksi, kun hän kertoo listauksensa jälkeen paikassa olevan *vaikka minkälaasia hienoja paikkoja*. Kimi hyväksyy Jussin vastausvuoron rivillä 10 sanomalla *se:lvä*.

Kuulustelukeskustelussa on tyypillistä, että kysymysvuoroa seuraa vastausvuoro, kuten edellä olevista esimerkeistä voi huomata. Aineistossani neljässä tapauksessa (haku)kysymys–vastausvierusparin välissä on lyhyt välisekvenssi. Välisekvenssi syntyy, kun kilpailija ei vastaa esitettyyn kysymykseen heti. Vasta käskyn tai kehotuksen jälkeen kysymys saa vastauksen. Nämä tilanteet olen esittänyt seuraavissa esimerkeissä 26–28.

Kilpailussa rahasalkku kiinnitetään toisen kilpailijan ranteeseen käsirautoilla ja toinen kilpailija ajaa kilpailuun kuuluvaa “pakoautoa”. Salkun piilottamiseen saa käyttää aikaa yhden tunnin. Kilpailu alkaa, kun juontaja pistää kellon käyntiin.

(26) [J10K – osa 1; Nella ja Nellan veli ovat kilpailijoita]

01 Kaapo: kun peli alko te saitte sen (0.4) salkun ja se kytkettiin sun kätees.

02 Nella: joo,

03 (0.4)

04 Kaapo: **mitä te teitte sen jälkeen veljen kanssa.**

05 (0.6)

06 Kaapo: kello lähti käyntiin.

07 Nella: no

08 Kaapo: KELLO LÄHTI KÄYNTIIN.

09 Nella: **no (.) lähdettiin juoksemaan.**

Esimerkissä 26 Kaapon hakukysymystä edeltää vuoronmittainen alustus (rivi 01). Se on kuvaus tilanteesta, joka on tapahtunut, ja Kaapo kuvaa tilannetta lineaarisesti. Nella hyväksyy kuvauksen vastaamalla dialogipartikkelilla *joo* (rivi 02). Kaapo esittää hakukysymyksen rivillä 04. Kysymys sisältää *sen jälkeen*, joka viittaa edelliseen lineaariseen tapahtumien kuvaukseen. Vuoron jälkeen on tauko (rivi 05), eikä Nella ota puheenvuoroa itselleen. Kaapo jatkaa, ja hän *kello lähti käyntiin* -vuorollaan ilmaisee tarkemmin, minkä tapahtuman jälkeistä toimintaa hän tarkoittaa. Vuoro voi olla myös kielellistetty tapahtuma siitä, jolloin juontaja laittoi “kellon käyntiin” ja Kaapo näin

houkuttelee Nellaa vastaamaan juuri sen teon, joka tämän jälkeen tapahtui. Nella aloittaa vuoronsa, mutta ei vastaa (rivi 07). Kaapo sanoo edellisen vuoronsa uusiksi, täysin samanlaisena mutta kovemmin. Vasta rivillä 09 Nella vastaa kysymykseen, jonka Kaapo esitti rivillä 04.

Esimerkissä 27 Kaapo esittää rivillä 08 vain kysymyssanasta muodostuvan hakukysymyksen *mihin*.

(27) [J10T]

- 01 Kaapo: oliko se salkku mukana kun te jatkoitte siitä ensimmäisestä Ramsein- (0.4)
02 pitkospuupaikasta jatkoitte sinne seuraavaan mikä on aika lähellä (0.4)
03 samantapasta aluetta.
04 Nella: ei,
05 Kaapo: miksi.
06 (0.4)
07 Nella: koska se oli piilotettu ennen sitä.
08 Kaapo: **mihin**.
09 Kimi: pakko vastata-
10 Kaapo: pakko vastata.
11 Nella: **Kalasetamaan**.

Sen sijaan, että Nella vastaisi Kaapon hakukysymykseen, Kimi ottaa vuoron. Hänen vuoronsa ilmaisee pakkoa ja sen voi tulkita käskyksi vastata. Kaapo toistaa Kimin vuoron samanlaisena. *Pakko vastata* voi tulkita muistutukseksi kilpailun säännöistä. Sääntöjen mukaan kilpailija ei saa vaieta, vaan jokaiseen kysymykseen on vastattava. Vasta rivillä 11 Nella antaa minimivastauksen *mihin*-kysymykseen.

Kuulustelijat ovat tuoneet kuulusteluhuoneeseen mukaan ilmakuvia kilpailijoiden pysähdyspaikoista. Kimi näyttää esimerkissä 28 yhtä kuvaa Jussille.

(28) [J4N]

- 01 Kimi: kun te pysäytitte auton tähän niin **kuinka pitkälle te** (0.2) **etenitte** (0.2) **autolta**.
02 (1.8)
03 Jussi: no siinähan on hyvä tämä (0.2) se alue mitä me saatiin mennä ni sehän on
04 varmasti tämä.
05 (0.8) ((kilpailija piirtää sormellaan ympyrän kuvaan))
06 Kimi: no kuinka pitkälle te menitte.
07 Jussi: tämä, ((kilpailija näyttää yhä ympyrää))
08 Kimi: kuinka pitkälle te menitte.
09 Jussi: **no maksimissaan se sata metriä**.
10 Kaapo: ((naurahtaa)) aika hyvä vastaus ja (0.2) hirveen (.) vaikeaa oli ennustaa
11 vastausta.

Kimi esittää lyhyen alustuksen jälkeen kysymyksen (rivi 01). Jussi ei reagoi hetkeen mitenkään (rivi 02) ennen kuin kumartuu kuvan puoleen ja rajaa sormellaan kuvasta pienen alueen (rivit 03–05). Jussin vuoro ei vastaa Kimin kysymykseen – tai ainakaan Kimi ei ota sitä vastauksena

kysymykseensä. Kimi toistaa kysymyksensä rivillä 06. Jussi toistaa oman deiktisen ilmauksensa *tämä*, kun hän edelleen piirtää ympyrää kartan päälle (rivi 07). Kimi toistaa jälleen kysymyksensä, ja vasta tämän jälkeen Jussi antaa preferoidun vastauksen. Vastausvuoro voi olla vieruspari joko alkuperäisen kysymyksen kanssa (rivi 01) tai sitten juuri edellä toistetun kysymyksen kanssa (rivi 08).

Seuraavaksi tarkastelen tilanteita, joissa kysymys ei saa preferoitua vastausta. Seuraavissa kolmessa esimerkissä (29–31) kysymykset saavat preferoimattoman vastausvuoron. Vuorot eivät vastaa esitettyyn kysymykseen, vaan ne antavat syyn vastaamattomuudelle.

(29) [J4I – osa 1]

- 01 Kimi: sitten on semmonen lyhyt pysähtyminen (.) bussipysäkillä (0.2) **mitä siin**
02 **tapahu.**
03 Janne: **nyt en kyl hoksaä heti.**

Esimerkissä 29 Kimin hakukysymystä edeltää lyhyt kuvaus tilanteesta, johon hän haluaa siirtyä ja johon hänen kysymyksensä *mitä siin tapahu* (rivit 01–02) viittaa. Jannen vastausvuoro ei vastaa hakukysymykseen, vaan Janne kieltää muistavansa tai ymmärtävänsä tilannetta, jonka Kimi hakukysymystään edeltävässä alustuksessa on kuvannut. Tämän vuoksi Janne ei voi antaa vastausta Kimin kysymykseen.

(30) [J10K – osa 2]

- 01 Kaapo: okei (.) **mihin te lähitte juoksemaan.**
02 Nella: **mä en tunne sitä aluetta mä en osaa (.) selittää sen (.) tarkemmin (.)**
03 asvaltittietä juostiin.
04 Kaapo: varmaan eteenpäin kuitenkin.

Esimerkissä 30 Kaapo esittää hakukysymyksen, joka etsii vastaukseksi paikkaa tai suuntaa (rivi 01). Nella ei vastaa kysymykseen, vaan hän kieltää tietävänsä paikkoja, joissa he ovat olleet. Myöskään rivillä 03 oleva lausuma *asvaltittietä juostiin* ei ole suora vastaus paikkaan tai suuntaan. Sen sijaan Kaapo rivillä 04 omassa vuorossaan ilmaisee sanalla *eteenpäin* hakeneensa rivin 01 kysymyksellään vähintään suuntaa.

(31) [J10U]

- 01 Kimi: laitettiiks siihen hhh (0.8) salkkuun (0.6) jotakin (0.4) kiinni.
02 Nella: kyllä laitettiin.
03 Kimi: mitä siihen laitettiin kiinni.
04 Nella: jotain näist meidän apu[välineist].
05 Kimi: **[no mitä].**
06 Nella: **no sitä mä en voi paljastaa.**

Esimerkissä 31 Kimin ensimmäinen hakukysymys (rivi 03) saa Nellalta vastauksen (rivi 04). Nellan vuoro ei kuitenkaan vastaa konkreettisesti kertoen *mitä* salkkuun laitettiin kiinni. Niinpä Kimi toistaakin kysymyssanan *mitä* rivillä 05. Rivillä 06 Nella kertoo syyn, miksi hän ei anna vastausta kysymykseen.

Toisinaan vastausvuoro voi sisältää kysymysvuorossa käytettyjä sanoja eli vastausvuoro toistaa jonkin kysymyksessä esiintyneen elementin. Aineistoni perusteella tätä tapahtuu usein. Tästä esimerkit 32–35.

(32) [J3L]

01 Kaapo: kuinka moneen **henkilöön** olitte yhteydessä ton (.) matkan aikana?
02 Onni: kolmeen **henkilöön**.

Esimerkissä 32 Kaapo kysyy henkilöiden määrää (*kuinka moneen henkilöön* – –). Hakukysymys toimisi myös ilman sanaa *henkilö*. Kuulustelija on ilmeisesti halunnut täsmentää, kuinka monta *mitä* hän tarkoittaa. Onni voisi vastata minimivastauksella *kolmeen*, mutta hän toistaa kysymyksen *henkilö*-sanan. Vastaus tarkentaa ja lujittaa määrän *kolme* juuri *henkilöihin*, joita nimenomaan on kysytty.

Esimerkissä 33 Kaapo esittää kaksi kysymystä rivillä 03. Kysymykset ovat lähellä toisiaan ja jälkimmäinen tarkentaa edellistä.

(33) [J3W]

01 Kaapo: onks siin maata (0.8) päällä.
02 Outi: no varmaan (.) [voi olla]
03 Kaapo: [millä]=millä te laitoitte (.) mimmosella **työkalulla**.
04 Outi: ei meillä ollu mitään **työkalu[ja]**.
05 Kaapo: [okei],

Kaapo esittää rivillä 03 ensin hakukysymyksen, joka vaatii vastaukseksi jonkin olion (*millä te laitoitte*). Sen jälkeen hän tekee uuden hakukysymyksen, jossa hän on tehnyt jo tulkinnan, että jotain oliota eli *työkalua* on käytetty. Jälkimmäisessä kysymyksessään hän kysyykin tämän työkalun ominaisuutta (*mimmosella työkalulla*). Outi reagoi tähän valmiiksi tulkittuun kysymysvuoroon kertomalla, ettei heillä ollut työkaluja (rivi 04). Outin vastausvuoro on preferoimaton, sillä se kieltää kysymyksen asettaman olettamuksen. Koska vasta jälkimmäinen hakukysymys saa reaktion ja reaktio kieltää nimenomaan *työkalut*, se ei poista mahdollisuutta, etteikö ensimmäiseen hakukysymykseen olisi voinut vastata esimerkiksi *käsillä* tai *käsin*. Rivin 01 vaihtoehtokysymys saa myönteisesti suuntautuneen vastauksen, että salkun päällä voi olla maata. Maa-ainesta on voitu myös potkia jaloilla

salkun päälle. Tätä ei voi kuitenkaan tietää vastausten perusteella, sillä Outi ainoastaan kertoo syyn, miksi hän ei voi vastata *mimmosella työkalulla* -kysymykseen.

Esimerkissä 34 toistuvat verbit ja verbiketju.

(34) [J4G]

01 Kaapo: **antoks** Jere teille jotain.

02 (0.6)

03 Jussi: **saattoha** se ehkä **antaak[ki]**.

04 Kaapo: [mi]tä se **saatto antaa**. (0.2) mitä se teille **anto**.

05 Jussi: se **anto** hyviä neuvoja,

Verbi *antaa* toistuu useasti. Kaapo käyttää *antaa*-verbiä ensin esittäessään kysymyksen rivillä 01. Jussi ei vastaa esitettyyn vaihtoehtokysymykseen suoraan, vaan kertoo, että Jere on *saattanut antaa* jotain. Lausumassa suoraa myöntämistä lieventävät sanat *saattoha* ja *ehkä*. *Saattaa*-verbissä on liitepartikkeli *-han* ja *antaa*-verbissä *-kin*. Nämä yhdessä tekevät väitelausumasta myönnyttelevän (VISK § 830). Rivillä 04 Kaapo toistaa Jussin vastausvuorossa esiintyneen verbiketjun *saattoi antaa*. Kysymys ei kuitenkaan välttämättä tuottaisi haluttuja, suoria vastauksia *saattaa*-verbin vuoksi. Jere on *saattanut antaa* kaikenlaista, mutta ei välttämättä *ole antanut*. Kaapo vaihtaakin kysymyksensä *mitä se teille anto* (rivi 04) kenties konkretisoidakseen tulevat vastaukset. Jussi vastaakin suoraan, vaikka *hyviä neuvoja* onkin abstrakti asia. Jussin vastausvuorossa toistuu edelleen *antaa*-verbi.

Esimerkissä 35 toistuvat substantiivit.

(35) [J10W – osa 1]

01 Kaapo: mi- mitä te teitte siellä **pitkospuilla** (.) kerro mulle nyt.

02 Nella: käveltiin ne **pitkospuut** loppuun.

03 Kaapo: missä oli ne tavarat (.) nää **rekvisiittatavarat** (.) missä ne oli sillon.

04 Nella: **rekvisiittatavarat** oli: (.) autossa.

Kaapo haluaa tietää, mitä pitkospuilla on tapahtunut (rivi 01). Nella antaa preferoidun vastauksen ja kohdentaa teon *niihin pitkospuihin* (rivi 02). Vuoro toimisi myös ilman *pitkospuut*-sanaa. Rivillä 03 Kaapo esittää uuden hakukysymyksen *missä oli ne tavarat*. Hän tarkentaa *rekvisiittatavarat* ja esittää saman kysymyksen uudestaan. Nella käyttää samaa tarkennettua *rekvisiittatavarat*-sanaa ja vastaa kokonaiseksi lauseeksi verrattavissa olevalla, preferoidulla lausumalla (rivi 04). Nella siis molemmissa vastausvuoroissaan toistaa kuulustelijan antamat sanat. Hän ei kerro tilanteesta mitään ylimääräistä, vaan kohdistaa vastauksensa nimenomaan koskemaan juuri kysytyjä asioita. Hän ei myöskään anna tulkinnanvaraa kuulustelijalle ymmärtää *ne*-pronominin viittaussuhdetta väärin. Rivin 04 *rekvisiittatavarat* olisi voinut myös korvata pelkällä *ne*-pronominilla. Vuorossa *oli*-verbin

loppu-*i*:tä on pidennetty hieman ja ennen *auto*-sanaa on lyhyt tauko. Vuoro ei ole siis sanottu “puhtaasti”. Kenties *rekvisiittatavarat* on pitkänä sanana (vrt. *ne*) antanut Nellalle enemmän miettimisaikaa sille, mitä hän haluaa mahdollisesti tilanteesta paljastaa.

5.2. Vaihtoehtokysymykset ja niiden vastaukset

Tässä alaluvussa käsittelemme aineistoni vaihtoehtokysymyksiä ja niiden saamia vastausvuoroja. Vaihtoehtokysymyksen tunnus on *-kO*-kysymysliite. Vaihtoehtokysymyksiin voidaan vastata lauseen muotoisilla lausumilla, kysymyksen verbin toistolla tai dialogipartikkelilla. Aineistossani minimivastauksien ja kokonaisiin lauseisiin verrattavien lausumavastauksien määrällä ei ole paljonkaan eroa: minimivastauksia annetaan vain hieman useammin (44 kappaletta) kuin muita vastauksia (kokonaisia lausumia 38 kappaletta).

Vaihtoehtokysymys voi olla joko yksinkertainen tai disjunkttiivinen, ja se voi olla joko verbikysymys tai lausekekysymys. Aineistossani esiintyy 83 yksinkertaista verbikysymystä, 10 disjunkttiivista verbikysymystä, 7 yksinkertaista lausekekysymystä ja 2 disjunkttiivista lausekekysymystä. Yksinkertaiset lausumat, joissa kysymysliite on liitetty finiittiverbiin, ovat siis huomattavasti yleisempiä kuin lausumat, joissa on *vai*-konjunktio tai kysymysliite on yhdistetty finiittiverbin sijasta nominaali- tai adverbilausekkeeseen tai partikkeliin.

Vaihtoehtokysymyksiin on vastattu useammin minimivastauksella kuin edellisessä alaluvussa käsittelemiini hakukysymyksiin. Tämä ei ole yllättävää. Vaihtoehtokysymykset ovat suljettuja kysymyksiä ja suljettuihin kysymyksiin vastataan useimmiten minimivastauksella, kuten aikaisemmin kerroin. Yksinkertaiset verbikysymykset saavat aineistoni perusteella minimivastauksen dialogipartikkelilla tai verbin toistolla. Esimerkeissä 36–41 olen esittänyt vieruspareja vaihtoehtokysymyksistä ja niiden saamista minimivastauksista.

(36) [J3N]

01 Kaapo: **tapasitteko?**

02 (0.4)

03 Outi: **joo,**

(37) [J10Q]

01 Kimi: **muistatko** sellaset.

02 Niilo: **muistan.**

(38) [J10R – osa 2]

01 Kimi: **kävittekte** siin tien toisella puolella.

02 Nella: **käytiin**.

(39) [J10K – osa 1]

01 Kaapo: **menittekte** ensin autoon?

02 Nella: **ei**.

(40) [J3O]

01 Kaapo: **näkikö** (.) Oja (.) ja Ornqvist (1.0) salkun,

02 Onni: **ei nähnyt**,

(41) [J10H]

01 Kimi: **kävittekö** auton ulkona siis siellä Puo[tilassa].

02 Nella: [ei käyty].

Esimerkissä 36 on vastattu myönteisellä dialogipartikkelilla ja esimerkeissä 37 ja 38 myönteisellä verbin toistolla. Esimerkissä 39 esiintyy kielteinen dialogipartikkeli ja esimerkeissä 40 ja 41 kielteinen verbin toisto.

Kun *-ko*-kysymysliite on liittynyt muuhun kuin verbiin, kyse on lausekekysymyksestä. Lausekekysymykset ovat fokusoituja ja niiden fokukseen asettamat kielelliset elementit ovat kontekstista tuttuja (Sorjonen 2001b: 409; VISK § 1691). Kuten ylempänä kerroin, yksinkertaisia lausekekysymyksiä esiintyy aineistossani vähän. Esittelen tässä seuraavaksi ne kaikki (esimerkit 42–48), sillä ne ovat mielenkiintoisia ja harvinaisia. Näissä lausekekysymyksissä kysymysliite on liitetty adverbeihin (*kauan, siinä*), nomineihin (*iskä, monta*), postpositioon (*jälkeen*) ja partikkeliin (*siten*).

(42) **siinäkö** sovitte sen tekstiviestin yhteydessä [tästä]. [J10D – osa 4]

(43) tämän **jälkeenkö** tapasitte Jeren sitte. [J4F]

(44) kuka=**iskäkö** sen laitto? [J3I – osa 1]

Siinäkö ja *jälkeenkö* (esimerkit 42 ja 43) saavat kysymysliitteen vuoksi fokusoidun merkityksen. Näiden lausumien fokus on yksinomaan kysymysliitteellisessä osassa ja lausumat kysyvät juuri sen asiaintilan paikkansapitävyyttä. Esimerkissä 44 taustalla vaikuttaa konteksti. Kilpailija on juuri edellä kieltänyt itse laittaneensa risuja hiuksiinsa. Kuulustelijan kysymysvuorossa on itsekorjaus. Hän aloittaa kysymysvuoronsa *kuka*-hakukysymyssanalla. Koska kilpailussa ei ole mukana kuin kaksi

kilpailijaa (tässä kilpailevat isä ja tytär), kuulustelija tuo korjauksessaan kysymyksensä fokukseseen jäljelle jääneen vaihtoehdon.

Montako ja kauanko (esimerkit 45–47) ovat määränilmauksia.

(45) [J100]

01 Kimi: selvä (.) **montako** pysähdystä teillä oli siellä.
02 Nella: **kaks**,

(46) [J3H – osa 1]

01 Kaapo: nyt te kävelette sinne (1.4) paikalle mihin te kätkitte sen,
02 (.) **kauanko** siinä meni aikaa.
03 Onni: kävellä sinne? (0.4) [no ei]
04 Kaapo: kä[vellä],
05 Onni: no ei siinä menny kävellessä kuule kun (1.0) **kymmenen sekunttia**.

(47) [J3G]

01 Kaapo: **kauan** kesti et ku te piilotitte sen=siitä ku nousitte autosta ja (0.8) **kätkitte** sen
02 (1.2)
03 Outi: **emmä >emmä< tiedä**.
04 Kaapo: no arvi[oi]
05 Outi: [no] (0.2) emmä tiedä paljonk me ollaan vietetty aikaa missäki paikassa.
06 Kaapo: no kyllä sä osaat arvioida sen sä osaat arvi- (.) onks se niin ku **yiis minuuttia**
07 **vai kymmenen minuuttia** °vai°?
08 Outi: **no** (0.8) **jotain siltä väliltä**,

Määränilmaukset eivät saa vastaukseksi *kyllä-* tai *ei-*vastausta vaan jonkin lukumäärän. Siten ne eroavat muista vaihtoehdokysymyksistä (vrt. hakukysymysmuotoihin *kuinka monta ~ kuinka kauan*). Esimerkissä 46 on välisekvenssi, jota käsittelen myöhemmin. Esimerkki 47 on samanlainen kuin esimerkki 46. Siinä kysymysliite on vain jätetty pois. Tämä on tyypillistä puheessa nimenomaan määränilmauksissa (VISK § 1685). Esimerkissä 47 Outi ei anna preferoitua vastausta (rivi 03). Outin vuoro ilmaisee syyn, miksi hän ei voi antaa vastausta. Kaapon rivien 06–07 disjunkttiivisesta vaihtoehdokysymyksestä kuitenkin huomaa, että hän on rivin 01 kysymyksellään etsinyt vastaukseksi määrää. Kaapon lausuma päättyy hiljaiseen *vai*-konjunktioon. Se ilmaisee lausuman lopussa sitä, että disjunkttiivinen vaihtoehdokysymys on avoin. Vastauksen ei tarvitse olla kumpikaan kysymyksessä esitetyistä, sillä loppu-*vai* antaa mahdollisuuden myös muille vaihtoehdoille. Outin vastausvuoro rivillä 08 on taas preferoimaton. Hän ei valitse annetuista vaihtoehdoista kumpaakaan, eikä anna muutakaan tarkkaa määränilmausta. Hän kuitenkin arvioi ajan Kaapon antamien vaihtoehtojen välille.

Viimeinen yksinkertainen lausekekysymys (esimerkki 48) on erikoinen. Tämän vuoksi tarkastelen sitä koko kontekstissaan seuraavaksi tarkemmin. Tarkastelun kohde on rivillä 08 sanottu *mut onk-mutta materiaali sitenkö että sitä ei nää*. Esimerkissä 48 on käyty pitkä keskustelu, jonka välissä on näytetty tapahtumaan liittyviä videoleikkeitä. Keskustelu koskee salkkua, sen piilotuspaikkaa ja sitä, miten salkku on sinne piilotettu.

(48) [J10X – osa 1]

01 Kaapo: jouduittekte (0.4) kaivamaan (0.6) maastoo kun te kätkitte sen salkun.

02 Niilo: ei,

[J10X – osa 2]

03 Kaapo: peitittekte sen (0.4) salkun (0.2) niin ku käsin jollain tavalla.

04 Niilo: ei juurikaan,

05 Kaapo: no mut juurikaan nyt vois kuvitella että VÄHÄN.

06 Niilo: ä: käsin ei.

07 Kaapo: käsin ei.

[J10X – osa 3]

08 Kaapo: **mut onk- mutta materiaali sitenkö että sitä ei nää**.

09 (1.2)

10 Niilo: voi nähdä.

11 (1.2)

12 Kaapo: öö siis (1.0) mut sithän se ei oo hyvä kätkö.

13 Niilo: ((naurahtaa)) voi olla et(h) on.

14 Kaapo: no mut ei oo hyvä kätkö jos sen joku voi nähdä näin.

15 Niilo: no ei sitä nyt ihan noin nää.

Kaapo aloittaa rivillä 08 kysymyksensä *onk(o)*-sanalla, mutta ei kysy aiottua kysymystään, vaan hän tekee itsekorjauksen. Kaapon lausuman voi tulkita niin, että hän kysyy, onko salkun päällä materiaalia siten, ettei salkkua voi nähdä. Koska kysymysliitteellinen verbi on hylätty, hän muodostaa lausumastaan kysymyksen liittämällä kysymysliitteen toisaalle. Kysymyksessä fokusoituu sana *siten*. Se kuulustelijaa siis ensisijaisesti mietityttää. Edellä Kaapo on kysellyt kaivamisesta ja käsin peittämisestä, ja Niilo on antanut vastausvuoroillaan kielteisiä vastauksia. Kielteiset vastaukset ovat preferoimattomina aiheuttaneet keskustelussa hämmentävän tilanteen, jossa kuulustelija ei hahmota, miten salkku oikein on kätketty. Tästä hämmennyksestä kenties motivoituu rivin 08 lausuma, jossa kysymysliitteellä fokusoitu *siten* on erityisen hämmästyksen kohteena. Kielteiset vastaukset aikaisemmin ovat luoneet sen käsityksen, ettei salkkua ole piilotettu lainkaan. Se olisi kuitenkin hieman liian erikoista kilpailukontekstissa. Kaapo haluaa varmistaa, näkeekö salkkua eli onko materiaali (eli maa-ainesta) laitettu salkun päälle edes siten, ettei salkkua voi nähdä. Niilon vastausvuoro rivillä 10 on myönteinen mutta kontekstin vuoksi odotuksenvastainen eli preferoimaton. Tämä näkyy tauoissa sekä Kaapon epäröinnissä (rivi 12). Ehkä Niilon strategia on

ollut se, että hän vastaa aina päinvastoin, miten todellisuudessa he ovat tehneet. Näin keskustelu ajautuu erikoisiin uomiin ja tulkintoihin. Kun Kaapo sanoo ääneen tilanteessa vallitsevan kummallisuuden (rivit 12 ja 14), Niilo lieventää oman aikaisemman vastauksensa absurdisuutta (rivi 15).

Yksinkertaisten vaihtoehtokysymysten lisäksi voidaan esittää disjunkttiivisia vaihtoehtokysymyksiä. Niissä annetaan vaihtoehtoiksi joko tilanteen myönteinen ja kielteinen vaihtoehto tai kaksi erilaista vaihtoehtoa tapahtuneesta tilanteesta. Esimerkin 49 keskustelu alkaa Kaapon hakukysymyksellä, jota seuraa aloitettu vaihtoehtokysymys *onko se* (rivi 01).

(49) [J3D]

01 Kaapo: miten sä parkkeerasit sen auton (0.4) siten=*onko* [se]

02 Onni: [turva-] turvallisesti.

03 Kaapo: kyllä (.) >hyvä näin< mutta (0.8) ***onko se kadun varressa vai***

04 ***pysäköintialueella***.

05 (1.8)

06 Onni: se on (0.6) ***kadun varrella***.

07 Kimi: ***asfalttipintasan vai hiekkapintasan?***

08 (2.8)

09 Onni: se on (0.6) ***hiekkapintanen***.

Rivin 01 vuoron lopussa tapahtuu päällekkäispuhuntaa, kun Onni aloittaa vastausvuoronsa hakukysymykseen (rivi 02), eikä Kaapo jatka aiottua kysymystään loppuun. Kaapo hyväksyy dialogipartikkelilla ja lyhyellä kommentilla Onnin vastausvuoron (rivi 03) ja jatkaa kysymykseensä. Rivin 03 vaihtoehtokysymys alkaa samalla tavalla kuin rivin 01 aiottu vaihtoehtokysymys. Kaapo antaa disjunkttiivisessa verbikysymyksessään kaksi vaihtoehtoa, mihin kilpailun “pakoauton” voi parkkeerata. Tauon jälkeen Onni vastaa käyttäen kysymyksessä esitettyä vaihtoehtoa *kadun varrella* (rivi 06). Kimi ottaa kysymysvuoron seuraavaksi ja kysyy tarkennusta edellä saatuun vastaukseen. Kimi ei kuitenkaan toista kysymysrakennetta kokonaisuudessaan. Hän ei käytä kysymysliitteellistä verbiä, eikä liitä kysymysliitettä muihinkaan käyttämiinsä sanoihin. Vuoro on kuitenkin tuotettu samassa muodossa kuin edellä esitetty disjunkttiivinen verbikysymys, joten Kimin puheenvuoro on ymmärrettävissä edelleen kysymykseksi. Tauon jälkeen Onni vastaa taas samassa muodossa eli lauseenomaisesti ja käyttää toista annettua vaihtoehtoa vastauksessaan (rivi 09). Kuulustelijoiden vaihtoehtokysymykset ja niihin valitut vaihtoehdot ovat kontekstin vuoksi perusteltuja. Kuulustelijoilla on olemassa käsitys siitä, mitkä vaihtoehdot ovat mahdollisia ja siksi he pystyvät esittämään tilanteesta vaihtoehtokysymyksen.

Esimerkissä 50 Kimi esittää disjunkttiivisen vaihtoehtokysymyksen. Hän antaa vaihtoehtoiksi *suunnitelman* ja *ekstemporeen*. Kysymyksessä esiintyvät *oliko-* ja *tuliko-*kysymykset.

- (50) [J4A]
- 01 Kimi: **oliks** teil joku suunnitelma alun perin mihinkä tää salkku piilotetaan **vai**: (0.4)
 02 **tuliko** se ihan noin niin kun [(0.8)] ekstemporee.
 03 Janne: [no ei]
 04 **silleen hirveenä ollu ku ei oo täältäpäin itten ni.**

Janne aloittaa vastausvuoronsa, kun Kimin puheessa on lyhyt tauko. Kimi jatkaa vuoronsa loppuun ja Janne sen jälkeen oman vuoronsa (rivi 04). Vastausvuoro ei ole preferoitu, sillä se ei myönnä kumpaakaan vaihtoehtoa. Vastausvuorosta *no ei* – – *ollu* kuitenkin huomaa, että kielto on suunnattu *oliko*-kysymykseen. Jannen vastausvuoron voi tulkita preferoimattomaksi myös siksi, koska hän antaa kiellon jälkeen *kun*-konjunktioilla perustelun, miksi heillä ei ollut suunnitelmaa. Toisaalta kielto suunnitelmalle on implisiittinen myöntö *ekstemporeelle*, sillä ne ovat toistensa vastakohtat.

Kuulustelijoilla on mukanaan ilmakuvia paikoista, joissa kilpailijat ovat olleet. Esimerkissä 51 Kaapo alustaa oman väitteensä *mitäs jos* -rakenteella. Hän kysyy esittämänsä väittämän jälkeen yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen.

- (51) [J4D]
- 01 Kaapo: mitäs jos (.) mä sanoisin että te ootte (.) kätkeny tälle alueelle (.) **oonks mä**
 02 **täysin väärässä.**
 03 (0.4)
 04 Jussi: **no saattaaha se olla sielläki:**
 05 Kaapo: **olenko mä täysin väärässä vai en,**
 06 Jussi: **no et nä tietenkää voi olla täysin väärässä**=tuohan vois olla aiva [(0.6)]
 07 Kaapo: [niin]
 08 Jussi: mainio (.) mainio paikka.
 09 Kaapo: aika kauan nimittäin olitte tossa (.) stopilla et.

Kaapo käyttää rivien 01–02 kysymyksessään ilmaisua *täysin väärässä*. Jussin vastausvuoro on preferoimaton, sillä se ei anna suoraan vastausta Kaapon esittämään kysymykseen, vaan se antaa lievän tuen Kaapon esittämälle väittämälle (rivi 04). Kaapo toistaa vaihtoehtokysymyksensä ja muuntaa sen disjunkttiiviseksi lisäämällä vuoron loppuun *vai en* -vaihtoehdon. Keskustelun keskiössä ei siis ole se mahdollisuus, *voiko salkku olla kartasta näytetyllä alueella*, vaan se, pitääkö Kaapon väittämä, että *se on siellä*, paikkansa. Rivillä 06 Jussi vastaa edellä esitettyyn vaihtoehtokysymykseen kieltäen, ettei Kaapo ole täysin väärässä. Vastaus ei kuitenkaan kerro, onko Kaapo väärässä vai ei, sillä vastaus on kielto sanalle *täysin*. Jussi antaakin selityksen riveillä 06 ja 08 sille, miksi *täysin väärässä* ei pidä paikkansa.

Vaihtoehtokysymykset on luokiteltavissa suljetuiksi kysymyksiksi. Tämä on niiden tyypillinen piirre. Suljettu kysymys saadaan avoimeksi liittämällä lausuman loppuun *vai*-konjunktio. Aineistossani

tämä on erittäin harvinaista: lopussa olevia *vai*-konjunktioita on ainoastaan kaksi. Ne esiintyvät vaihtoehtokysymyksen lopussa (toinen tässä esimerkissä 52 ja toinen jo esitellyssä esimerkissä 47). Yhden kerran *vai* liittyy vaihtoehtokysymyksen perään avoimen hakukysymyksen (esimerkki 53). Esimerkissä 52 rivillä 06 Kaapo esittää vaihtoehtokysymyksen *mut onks sekin kätketty vai*.

(52) [J4L]

- 01 Kaapo: missä on kätkettynä sitten tota (.) käsi- ja (1.0) jättesäkit.
02 Kimi: mihin ne joutu oikee.
03 Jussi: ne on sielä viimiselä alueella (0.4) voin sen sanoa.
04 Kaapo: ne on siellä?
05 Jussi: ne on tosi hyväsä piilosa.
06 Kaapo: **mut onks sekin kätketty vai?**
07 Jussi: **kyllä.**
08 Kimi: tarkoittaako viiminen alue kiinniottopaikkaa. (0.6) missä joitte (0.8)
09 ahkeruusoluet?
10 Jussi: £niin£

Rivin 06 *vai* voi antaa vaihtoehdon sille, että rekvisiittatavaroita ei ole kätketty tai sille, että niille on tehty jotain muuta kuin kätkemistä. Ne on voitu esimerkiksi vain *jättää jonnekin* tai *heittää roskeen*. Jussi kuitenkin rivillä 07 antaa minimivastauksena myöntävän dialogipartikkelin, jolla hän hyväksyy ääneen sanotun vaihtoehdon rekvisiittatavaroitten kätkemisestä. Rivillä 08 Kimi palaa taaksepäin, kun hän kysyy tarkistuskysymyksen. Jussi on rivillä 03 maininnut *viimisen alueen*, ja Kimi tarkistaa, että heillä on sama tieto siitä, mitä *viiminen alue* tarkoittaa. Koska Kimin tulkinta tilanteesta on oikea eikä tieto ole uutta, Jussi antaa rivillä 10 vastaukseksi myönteisen dialogipartikkelin *niin*. Vuoro on lausuttu hymyillen.

Esimerkissä 53 *vai*-konjunktio liittyy disjunkttiivisen vaihtoehtokysymyksen loppuun avoimen hakukysymyksen (rivit 05–06).

(53) [4M – osa 1]

- 01 Kimi: missä te tapasitte sun (.) veljen.
02 (0.4)
03 Janne: no hhhhh sitä tietä em muista mutta se oli sielä loppuvaihees.
04 Kaapo: mikä oli loppuvaihees.
05 Kimi: **mut oiks se siis jossain parkkipaikalla vai tienposkessa vai miten=se (0.4)**
06 **meni.**
07 Janne: **joku tienposki se muistaakseni oli.**

Kimi antaa vaihtoehtokysymyksensä vaihtoehdoiksi *parkkipaikan* ja *tienposken*, mutta koska kilpailijat ovat voineet tavata Jannen veljen muuallakin, Kimi tekee kysymyksestään avoimen. *Vai miten se meni* antaa mahdollisuuden myös kertoa laajemmin veljen tapaamistilanteesta, eikä se sulje

kysymystä pelkän paikan ja paikan laadun kysymykseksi. Janne kuitenkin rivillä 07 tarttuu annettuun *tiemposki*-vaihtoehtoon, vaikka peittääkin vastauksensa suoran myöntämisen muistamisen verhoon.

Kuulustelukeskusteluissa kuulustelijat harvemmin esittävät pelkkiä väitelauseita, kun he uudelleensanoittavat tulkitsemiaan tilanteita ja tapahtumia. Väitelauseet kaipaavat vastaanottajan reagointia, jotta kuulustelupöytäkirjaan voidaan kirjata kuulusteltavan myöntämät ja hyväksymät tosiasiat (Esitutkintalaki 805/2011: 9 luku 2 §). Väitelause voi olla kysyvä lausuma yksinään tai sen perään voidaan lisätä tarkistuskysymys. Aineistossani esiintyy muutama *eikö*- ja *eikö niin* -kysymys. *Eikö*-kysymystä edeltää aina jokin väite, jonka paikkansapitävyydelle haetaan varmistusta. Esimerkissä 54 Kaapo esittää kolme vaihtoehtokysymystä.

(54) [J4F]

01 Kaapo: tämän jälkeenkö tapasitte Jeren sitte.

02 Janne: nii,

03 Kaapo: oliko näin?

04 Janne: kyllä.

05 Kaapo: siin oli kaks puhelua,

06 Janne: joo,

07 Kaapo: **eikö ollu?**

08 Janne: **joo,**

Rivillä 01 on jo edellä käsittelemäni lausekekysymys (esimerkki 43). Janne vastaa tähän pelkällä dialogipartikkelilla *nii* (rivi 02). *Niin* on myönteinen vastaus, ja se vahvistaa ja hyväksyy kysyjällä jo olleen tiedon. Rivillä 03 Kaapo varmistaa saman asian uudelleen, mutta tekee sen verbikysymyksellä *oliko näin*. Janne vastaa edelleen minimivastauksella, mutta tällä kertaa dialogipartikkelilla *kyllä*. *Kyllä* häivyttää kysyjällä olevaa epäilyä. Tämän jälkeen Kaapo esittää väitelauseen *siin oli kaks puhelua*, johon Janne reagoi edelleen myönteisellä dialogipartikkelilla *joo*. Kaapo taas varmistaa väittämänsä paikkansapitävyyden rivillä 07 *eikö ollu* -tarkistuskysymyksellä, johon Janne vastaa taas *joo*. *Eikö ollu* on myönteisesti suuntautunut kysymys, joten Jannen *joo* on preferoitu vastaus. Muutkin Jannen vastausvuorot ovat preferoituja, koska keskustelun aihe on molemmille tuttu ja keskustelussa vain tarkistetaan, että aikaisemmin saatu tieto pitää paikkansa.

Tyypillisempää aineistoni perusteella kuitenkin on, että *eikö*-kysymyksiin ei vastata lainkaan. Keskustelussa seuraavaksi tuleva vastausvuoro on suunnattu aikaisemmin kysytyyn kysymykseen tai kuulustelija jatkaa omaa puheenvuoroaan uudella kysymyksellä, johon kilpailija sitten antaa vastauksen. Kenties *eikö*-kysymystä edeltänyt väite on molemmille osapuolille itsestäänselvyys tai sen totuusarvoa ei ainakaan ole tarvetta kyseenalaistaa. Jos väite sisältäisi sellaisen proposition, joka ei pitäisi paikkaansa, ehkä *eikö*-kysymys saisi reaktion. Kuulustelijat kuitenkin esittävät väitteissään sellaisia asioita, joista on aikaisemmin keskustelussa keskusteltu tai väite on muuten kontekstissaan

tuttu. Esimerkissä 55 rivillä 01 Kaapon vuorossa on itsekorjaus, jonka vuoksi hän ei kysykään kysymystään *kauaks teillä*. Sen sijaan hän kuvaa tilanteen, jonka hän olettaa tapahtuneen. Kuvauksen jälkeen Kaapo kysyy tarkistukseksi *eiks niin* (rivit 02–03).

(55) [J10G]

- 01 Kaapo: kauaks teillä tota (.) kysytääs nyt näin et sit kun te olitte (.) lähitte siitä
02 (0.2) tästä ekasta pysähdyksestä (.) jatkoitte siis matkaa siitä (.) **eiks**
03 **niin?**
04 (0.6)
05 Kaapo: **oliks salkku teillä mukana vielä sillon.**
06 (0.6)
07 Niilo: **muistaakseni ei ollu.**

Kaapon *eiks niin* -kysymyksen jälkeen on pieni tauko (rivi 04), jossa Niilolla olisi mahdollisuus reagoida jotenkin. Niilo ei sitä kuitenkaan tee, vaan Kaapo jatkaa puheenvuoroaan. Hän esittää vaihtoehtokysymyksen, joka on sidottu edellä kuvailtuun tilanteeseen sanalla *sillon* (rivi 05). Niilo ymmärtää viittauksen, vaikkei ole kielellisesti hyväksynytäkään Kaapon riveillä 01–02 tehtyä väitettä. Niilon vastausvuoro rivillä 07 on vastaus Kaapon juuri esittämään kysymykseen, ja *eiks niin* -kysymys jää ilman vastausta.

Tarkistuskysymyksenä voi toimia myös *niinkö*-kysymys. *Niinkö* liittyy myös väitelauseeseen tai se voi esiintyä yksinään. Aineistossani esiintyy *niinkö* vain kerran ja se on väitelauseen perässä esimerkissä 56.

(56) [J10I]

- 01 Kaapo: yksinkertanen kysymys (.) oliks teillä salkku sillon mukana.
02 (0.2)
03 Nella: ei ollu.
04 (0.4)
05 Kaapo: siis te vaan (.) te niin sanotusti <hupia> (0.2) liikuitte siellä.
06 Nella: joo,
07 Kaapo: aikaa tappaaksenne (.) **niinkö?**
08 ((Nella nyökkää kaksi kertaa))

Kaapo kysyy yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen rivillä 01. Nellan vastausvuoro *ei ollu* on preferoimaton. Preferoimaton vastaus aiheuttaa keskustelussa sen, että rivillä 05 Kaapo joutuu tekemään uuden tulkinnan tapahtuneesta tilanteesta (*siis*) ja keksiä uuden syyn sille, miksi kilpailijat ovat olleet tiettyssä paikassa (*te vaan – – hupia liikuitte siellä*). Nella vahvistaa tämän tulkinnan dialogipartikkelilla *joo*. Kaapo tekee uuden tulkinnan rivillä 07 *aikaa tappaaksenne* ja liittää väitelauseen perään tarkistuksen *niinkö*. Nella ei vastaa kysymykseen sanallisesti, mutta myöntää tilanteen nyökkäyksillään.

Keskusteluissa vaihtelevat hakukysymykset ja vaihtoehtokysymykset. Vaihtoehtokysymyksillä voidaan tarkentaa hakukysymystä, jos hakukysymys ei ole tuottanut haluttua vastausta. Tämä käy ilmi seuraavista esimerkeistä 57 ja 58.

- (57) [J3E]
- 01 Kimi: minkälainen se on se (.) piilo.
02 (1.2)
03 Onni: hyvä.
04 Kimi: ok[ei].
05 Kaapo: [mim]monen on hyvä piilo?
06 Kimi: **onks se (0.4) maaha- maahan=laitettu?**
07 (2.2)
08 Onni: **mahdollisesti kyllä.**

Esimerkissä 57 Kimi kysyy hakukysymyksen (rivi 01), johon Onni vastaa minimivastauksen *hyvä*. Rivillä 05 Kaapo toistaa hakukysymyksessään Onnin käyttämän adjektiivin *mimmonen on hyvä piilo*. Tähän ei kuitenkaan Onni ehdi vastata, sillä Kimi kysyy vaihtoehtokysymyksen *onks se maahan laitettu* (rivi 06). Tauon jälkeen Onni vastaa melkein minimivastauksella. *Mahdollisesti* lieventää *kyllä*-dialogipartikkelin myönteisyyttä ja paikkansapitävyyttä. *Mahdollisesti*-sanan alku on tuotettu hieman painokkaammin, mikä kohdentaa tulkinnan nimenomaan mahdollisuuteen eikä jäljessä olevan *kyllä*-sanana ilmentämään faktaan. Kysymys–vastaus-vieruspari syntyy vasta jälkimmäisenä esitetyn kysymyksen kanssa.

Seuraavassa esimerkissä 58 keskustelu on aloitettu vaihtoehtokysymyksellä, jonka jälkeen kysely on jatkunut hakukysymyksillä. Koska hakukysymykset eivät tuota toivottuja vastauksia, kuulustelija siirtyy taas vaihtoehtokysymyksiin.

- (58) [J10U]
- 01 Kimi: **laitettiin** siihen hhh (0.8) salkkuun (0.6) jotakin (0.4) kiinni.
02 Nella: **kyllä laitettiin**.
03 Kimi: mitä siihen laitettiin kiinni.
04 Nella: jotain näist meidän apu[välineist].
05 Kimi: [no mitä].
06 Nella: no sitä mä en voi paljastaa.
07 Kimi: no mä kysyn sit toisella tavalla (.) **laitettiin**ko siihen **teippiä**?
08 (1.2)
09 Kaapo: kyllä tai ei.
10 Nella: °**kyllä**°,
11 Kimi: **laitettiin**ko siihen **sakset**?
12 (0.2)
13 Nella: **ei**,

- 14 Kimi: **laitettiin**ko siihen muovipussi?
 15 Nella: **kyllä**,
 16 Kimi: **laitettiin**ko siihen narua?
 17 Nella: **kyllä**,

Rivin 01 Kimin vaihtoehtokysymys saa Nellalta vastauksen *kyllä laitettiin*. Vastaus sisältää sekä partikkelin *kyllä* että verbin toiston *laitettiin*. Partikkelilla aloitettu vuoro painottaa *kyllä*-sanaa ja antaa siten vastaukselle epäilyä häivyttävän sävyn, ja verbin toisto antaa tiedon uutena. Koska hakukysymykset *mitä siihen laitettiin kiinni* ja *no mitä* (rivit 03 ja 05) saavat preferoimattomat vastaukset, Kimi vaihtaa takaisin vaihtoehtokysymyksiin. Rivillä 07 Kimin *no mä kysyn sit toisella tavalla* ilmaisee sen, että saadut vastaukset eivät ole riittäviä tai toivottuja. Koska kysymystä seuraa tauko (rivi 08), Kaapo ottaa puheenvuoron. Hänen *kyllä tai ei* painottaa Nellaa vastaamaan, ja se rajaa vaihtoehdot tasan kahteen. Nella vastaa kaikkiin vaihtoehtokysymyksiin minimivastauksella ja dialogipartikkelilla. Hän käyttää myöntävänä dialogipartikkelina *kyllä* Kaapon antaman käskyn mukaisesti. Kimin vaihtoehtokysymyksissä esiintyvät substantiivit (*teippiä*, *sakset*, *muovipussi* ja *narua*) ovat tuttuja kontekstistaan ja siksi Kimi kysyy juuri niistä.

Kuten hakukysymysten yhteydessä, myös vaihtoehtokysymyksiin voidaan tuottaa vastaus vasta välisekvenssin tai välisekvenssien jälkeen. Aikaisemmin esittämäni esimerkki on tässä uudestaan. Esimerkissä 59 Kaapo esittää lausekekysymyksen *kauanko siinä meni aikaa* alustuksen jälkeen (rivit 01–02).

(59) [J3H – osa 1]

- 01 Kaapo: nyt te kävelette sinne (1.4) paikalle mihin te kätkitte sen,
 02 (.) **kauanko siinä meni aikaa**.
 03 Onni: kävellä sinne? (0.4) [no ei]
 04 Kaapo: kä[vellä],
 05 Onni: no ei siinä menny kävellessä kuule kun (1.0) **kymmenen sekunttia**.

[J3H – osa 2]

- 06 Kaapo: siis se on niin tien vieressä (.) sen (.) sen tien vieressä siis (.) tai siis se on niin
 07 parkki (0.8) sen parkkipaikan vieressä kymmenen se[kunnin päässä]
 08 Onni: [sanotaanko]
 09 **sanotaanko kahenkymmenen**.

Kaapon lausekekysymys ei saa heti vastausta. Keskustelussa tapahtuu välisekvenssi, kun Onni esittää tarkistuskysymyksen *kävellä sinne*, jonka Kaapo vahvistaa toistamalla *kävellä*-verbin. Vasta rivillä 05 Onni antaa vastauksen Kaapon rivillä 02 esittämään kysymykseen. Vastaus on määränilmaus *kymmenen sekunttia*. Videoleikkeen jälkeen palataan takaisin samaan keskusteluun. Kaapon vuoro

(rivit 06–07) kyseenalaistaa Onnin antaman vastauksen. Kyseenalaistuksen jälkeen Onni muuttaa antamaansa vastausta (rivi 09), mutta vastaus on edelleen määränilmaus.

Esimerkistä 60 ilmenee toinen muutettu vastaus.

(60) [J3V]

01 Kimi: **liittykö** (.) salkku (.) ja risukasat keskenään.

02 Onni: **mahdollisesti**.

03 Kimi: ÄLÄ SANO mahdollisesti ku vastaa kyllä tai ei.

04 (3.6)

05 Onni: **mä vastaan että ei**.

Kimi kysyy ensin vaihtoehtokysymyksen, johon Onni vastaa minimivastauksen *mahdollisesti*. Vastaus ei suoraan kiellä eikä myönnä kysyttyä asiaa. Kimi ei hyväksy vastausta sellaisenaan, vaan hän kieltää Onnia sanomasta *mahdollisesti* ja käskee vastaamaan *kyllä tai ei* (rivi 03). Kimi antaa Onnille kaksi vaihtoehtoa, jotka hän on valmis hyväksymään ainoiksi vastauksiksi. Keskustelussa on pitkä tauko, jonka jälkeen Onni vastaa uudestaan. Hän ei vastaa pelkällä dialogipartikkelilla *ei*, joka liittyisi suoraan rivillä 01 kysytyyn kysymykseen. Onni käyttää Kimin imperatiivissa esiintynyttä verbiä *vastata*. Onni siis sanoittaa ääneen sen, että hän annetuista vaihtoehdoista valitsee vastaukseen *ei* (rivi 05). Onnin ensin antama *mahdollisesti*-vastaus on myönteisesti suuntautunut, mutta toiseksi annettu vastaus kielteisesti suuntautunut.

Esimerkissä 61 Kaapo esittää alustuksen jälkeen vaihtoehtokysymyksen (rivit 01–02). Kysymys ei saa vastausta heti.

(61) [J4K – osa 2]

01 Kaapo: ku poistuitte tältä bändikaveritapaamiselta ja Jennin tapaamiselta ni **oliko**

02 **salkku mukana sillon enää**.

03 (2.0)

04 Kaapo: enää tai vielä.

05 (1.6)

06 Kaapo: nyt pitää miettii ku on niin pitk- mikäs (.) nyt mietitään mitä vastataan ei

07 mietitä (.) mies ei mieti sitä että mitenhän se asia oli .hhh (0.2) vaan sä mietit

08 että mitähän mie tähän vastataan.

09 (0.8)

10 Kaapo: eikö niin.

11 Janne: **ei se mahtannu enää sitä °olla°**.

Kaapon alun puheenvuoron jälkeen on tauko (rivi 03), jossa Janne voisi ottaa puheenvuoron itselleen. Kaapo kuitenkin jatkaa. Hän toistaa käyttämänsä kielteisesti suuntautuneen partikkelin *enää* ja antaa tälle myönteisesti suuntautuneen vaihtoehdon *vielä*. Uuden tauon jälkeen Kaapo jatkaa yhä. Hänen pitkä puheenvuoronsa (rivit 06–08) kiusoittelee Jannen vastaamattomuutta. Keskustelun kolmannen

tauon (rivi 09) jälkeen Kaapo esittää väittämälleen tarkistuskysymyksen *eikö niin. Eikö niin* hakee hyväksyntää tai varmistusta väitteelle. Janne ei kuitenkaan vastaa tähän, vaan hänen vastausvuoronsa *ei se mahtannu ennää sitä olla* (rivi 11) on vastaus Kaapon alussa esittämälle kysymykselle *oliko salkku mukana sillon enää*.

Esimerkissä 62 Kimi esittää *pitääkö paikkansa* -vaihtoehtokysymyksen, jota seuraa väittäjä *että*-konjunktiolla.

(62) [J10E]

01 Kimi: **pitääkö paikkansa (0.2) että te tapasitte tämän (0.2) siskosi ystävättären**

02 Kaapo: [Niinan]

03 Kimi: [NIINAN] (0.2) Puotilan venesatama-

04 Niilo: mä en tiedä onko hän Niina ja mä en oo

05 Kaapo: niin mutta siis okei mutta

06 Niilo: **mun mielestä ei tavattu.**

Niilon vastausvuoro rivillä 04 on preferoimaton, sillä se ei vastaa lainkaan esitettyyn kysymykseen. Niilo kieltää tuntemasta mainittua henkilöä. Rivillä 06 oleva Niilon vuoro on kuitenkin tulkittavissa vastaukseksi. *Mun mielestä ei tavattu* ei tosin vastaa vaihtoehtokysymykseen *pitääkö paikkansa*, vaan se kieltää vaihtoehtokysymyksessä esiintyneen väittämän. Niilon vastaus toistaa *tavata*-verbin ja kieltää tapaamisen tapahtuneen. Vastauksen kieltä on kuitenkin lieventämässä *mun mielestä*, joka siirtää tiedon faktasta muistinvaraiseen epävarmuuteen.

Kuten aikaisemmin on käynyt ilmi, aina vastausvuoro ei anna vastausta kysymykselle. Vastaamattomuus on kuitenkin preferoimatonta, ja tämän vuoksi vastausvuoro usein ilmaiseekin syyn sille, miksi vastausta ei voida antaa. Näin on tapahtunut vaihtoehtokysymysten kohdalla esimerkiksi 47 (vastausvuorossa *emmä tiedä*). Esimerkissä 63 on myös vastausvuoro, jota ei voida pitää vastauksena. Ennen kuulustelua kuulustelijat ovat saaneet tietää, mitä kilpailijoilla on kiinniottolanteessa ollut mukanaan ja mitä päällään. Kiinniottajat ovat tehneet huomion, että Outilla on hiuksissaan tikku. He ovat kertoneet havaintonsa kuulustelijoille ja pohtineet, onko se päätynyt sinne salkun piilottamisen yhteydessä vahingossa vai onko se laitettu Outin hiuksiin tarkoituksella hämäyksen vuoksi. Kimin vaihtoehtokysymyksen (rivi 01) taustalla on ajatus siitä, että tikku on laitettu tarkoituksella.

(63) [J3I – osa 1; Outi ja Outin isä ovat kilpailijoita]

01 Kimi: **oliks susta kiva laittaa tämmönen (1.6) tikku hiuksiin.**

02 Outi: **emmä oo sitä laittanu,**

03 Kimi: kuka=iskäkö sen laitto?

04 Outi: no ei(h)

Outi ei vastaa Kimin *oliks*-kysymykseen, vaan hän kieltää kysymyksen taustalla vaikuttavan olettamuksen (rivi 02). *Emmä oo sitä laittanu* on syy sille, miksi Outi ei voi vastata kysymykseen. Vastauksessaan hän toistaa kysymyksessä käytetyn verbin *laittaa*. Jos Outi olisi vastannut *oliks susta kiva* -kysymykseen myöntävästi tai kieltävästi, hän olisi samalla kertonut laittaneensa tikun hiuksiinsa tahallaan. Sen sijaan vastausvuoro rivillä 04 on suora kieltovastaus *iskäkö sen laitto* -lausekekysymykseen.

Hakukysymysten yhteydessä ilmeni, että kysymys- ja vastausvuoroissa toistetaan jonkin verran samoja kielellisiä elementtejä. Samaa tapahtuu myös vaihtoehtokysymysvuoroissa ja niiden saamissa vastausvuoroissa, kuten edellisissä esimerkeissä on jo nähty. Suurimmaksi osaksi vastausvuoroissa toistetaan vaihtoehtokysymyksessä käytetty verbi tai disjunktiiivisissa kysymyksissä toinen vaihtoehtoista tai jokin vaihtoehdon sisältämistä sanoista. Tässä esitän vielä lisää esimerkkejä kielellisten elementtien toisteisuudesta.

Esimerkissä 64 esiintyy kaksi vierusparia, joissa toistuvat verbi ja substantiivi.

(64) [J3X]

01 Kaapo: **kaivoitko** sä siis maahan.

02 Onni: **en oo kaivanut** mitään.

03 (0.2)

04 Kaapo: okei ootko sä nostanut jotain .hhh (0.2) **esteitä** että sä oot saanu kätettyä sen.

05 Onni: ei siellä mitään **esteitä** ollu.

Kaapo kysyy rivillä 01 *kaivoitko sä siis maahan*, johon Onni antaa preferoimattoman vastausvuoron rivillä 02. Kaapon vuorossa esiintyvä *siis* (rivi 01) ilmentää edellisestä keskustelusta tehtyä tulkintaa, jonka Onni kieltää. Onnin vastausvuoro ei kiellä ainoastaan maahan kaivamista vaan koko kaivamistekemisen ylipäänsä. Onni ei voi vastata Kaapon kysymykseen, koska mitään kaivamista ei ole tapahtunut. Myönteinen vastaus myöntäisi *maahan kaivamisen* ja kielteinen vastaus kieltäisi ainoastaan kaivamisen *maahan* mutta ei itse kaivamista. Vastausvuorossa toistetaan kysymyksessä käytetty *kaivaa*-verbi. Seuraavassa kysymyksessään Kaapo käyttää sanaa *esteitä*. Onnin vastausvuoro on edelleen preferoimaton, sillä hän ei vastaa *ootko sä nostanut* -kysymykseen. Onnin vastausvuoro rivillä 05 kieltää ainoastaan esteiden olemassaolon, eikä se ota kantaa itse tapahtumaan. Vastausvuoro kertoo syyn, miksi kysymykseen ei voi vastata.

Myös seuraavassa esimerkissä 65 toistetaan sekä verbi että substantiivi.

(65) [J4J]

01 Kaapo: te lähitte silt alueelta pois niin **oliko teillä salkku** (0.4) mukana.

02 Jussi: **kyllä oli salkku**.

Kaapo kysyy *oliko teillä salkku mukana* lyhyen alustuksen jälkeen. Jussi vastaa kokonaisen lauseen kaltaisella lausumalla (rivi 02). Partikkeli *kyllä* aloittaa vuoron, jolloin se saa painokkaamman merkityksen. *Kyllä* häivyttää epäilyksiä, kuten olen aikaisemminkin osoittanut. Jussin toistamat *oli* ja *salkku* saavat myös fokusoidun merkityksen. Näin koko Jussin lausuma häivyttää kysyjän epäilyä kysytystä asiasta.

Esimerkissä 66 toistetaan substantiivi.

(66) [J10D – osa 4]

01 Kaapo: liittyiks se siihen puheluun (0.2) korjaan (.) **tekstiviestiin.**

02 (0.4)

03 Nella: joo (.) **tekstiviestillä.**

Kaapo tekee itsekorjauksen omassa kysymysvuorossaan (rivi 01). Hän korvaa sanan *puheluun* sanalla *tekstiviestiin*, ja tekee sen eksplisiittisesti sanoen ääneen *korjaan*. Nella vastaa myönteisellä dialogipartikkelilla (rivi 03), jonka jälkeen hän vielä vahvistaa myöntymisen liittyvän nimenomaan tekstiviestiin. *Tekstiviesti*-sanana toisto varmistaa, että Nella hyväksyy Kaapon korjausjakson ja on samaa mieltä korvatun tiedon kanssa.

5.3. Muut kysyvät lausumat ja niiden vastaukset

Seuraavaksi analysoin sellaisia lausumia, jotka toimivat kysymyksinä kysymys–vastausvierusparissa, vaikka kysymys ei olekaan interrogatiivimuotoinen. Vuorot saavat kuitenkin tulkinnan kysymyksinä. Tulkinta syntyy usein kontekstista. Kysyviä vuoroja saattaa seurata vastausvuoro, mikä osoittaa sen, että ainakin keskustelun toinen osapuoli on tulkinnut vuoron kysymykseksi. Analysoin tässä siis myös kysyvien lausumien saamia vastausvuoroja.

Kysymyksinä toimivat deklaraatiivilauseet ovat usein tarkistuskysymyksiä. Niissä toistetaan edellisessä vuorossa sanottu kielellinen elementti ja niillä varmistetaan ja selvennetään saatu tieto. Aineistoni mukailee tätä tyypillisyyttä: muina kysyvinä lausumina toimivat lähinnä erilaiset varmistukset ja tarkistuskysymykset, jotka toistavat edellisessä vuorossa sanotun asian. Asia on jollain tavalla uusi tai yllättävä. Esimerkissä 67 Kaapo ja Outi käyvät keskustelua siitä, ketä kilpailijat ovat salkun piilottamisen aikana tavanneet. Kilpailijat ovat olleet puhelimella yhteydessä kolmeen henkilöön, ja Kaapo esittää rivillä 01 *tapasitteko*-kysymyksen tähän liittyen.

(67) [J3N]

- 01 Kaapo: tapasitteko?
02 (0.4)
03 Outi: joo,
04 Kaapo: =kerro, (0.2) ketä,
05 (1.0)
06 Outi: no (0.8) ainaki nää kaks ensimmäistä.
07 Kaapo: missä.
08 Outi: °no° **Vuosaares**.
09 Kaapo: **ai siellä Vuosaarella?**
10 Outi: **mh**,

Kun Outi kertoo, että he ovat tavanneet näistä puheena olleista kolmesta henkilöstä ainakin kaksi ensimmäistä (rivi 06), Kaapo esittää hakukysymyksen *missä*. Outi antaa vastausvuorollaan hakualueeseen sopivan vastauksen (rivi 08). Vuorossa mainittu *Vuosaari* ei keskustelussa ole uutta tietoa, mutta se on yllättävä tieto: tämä näkyy Kaapon vuorossa *ai siellä* -alusta ja painokkaasti lausutusta *Vuosaarella*-sanasta. *Ai* on merkki uudesta tiedosta ja se toimii tarkistuskysymyksenä väitelauseen alussa (VISK § 1028). Outi vastaa myönteisellä hymähdyksellä (rivi 10) vahvistaakseen tiedon.

Kuulustelijat ovat asettelleet neljä valokuvaa pöydälle. Kuvat ovat ilmakuvia mahdollisista salkun piilotuspaikoista. Kilpailijan tehtävänä on valita kuvista pois se, jossa salkku ei ole piilotettuna. Kaapo esittää tämän tehtävän riveillä 01–03.

(68) [J4O]

- 01 Kaapo: su- sul on jaettu nää laput (.) ja sä joudut ottaa siitä nyt huonoimman (0.4) pois.
02 (0.4)
03 Kaapo: ja se huonoin tarkoittaa semmosta et siellä se ei oo ainakaa.
04 (2.0)
05 Kaapo: pitää vähän upporikasta ja rutiköyhää kuule pelata.
06 Janne: <tu> ((kilpailija ojentaa yhden valokuvista Kimille))
07 Kaapo: okei,
08 Kimi: **tässä ei oo ainakaan?**
09 Janne: **siinä ei oo ainakaan.**
10 Kimi: kättä päälle, ((ojentaa kätensä))

Janne valitsee yhden valokuvista (rivi 06) ja ojentaa sen Kimiä kohti. Kaapo hyväksyy teon *okei*-vuorollaan. Kimin vuoro *tässä ei oo ainakaan* rivillä 08 on tulkittavissa kysyväksi lausumaksi. Lausuma esittää varmistuksen. Jannen vuoro rivillä 09 on vastaus Kimille, ja se toistaa Kimin käyttämät sanat *ei oo ainakaan*. Ainoastaan deiktinen ilmaus *tässä* on korvattu *siinä*. Kimi haluaa paiskata kättä (rivi 10) ja näin luottaa Jannen sanaan. Janne ojentaa myös oman kätensä.

Esimerkissä 69 keskustellaan yhdestä kilpailijoiden pysähdyspaikasta.

- (69) [J10O]
- 01 Kimi: te menitte sinne Ramsinniemeen.
02 Nella: joo,
03 Kimi: onks se sulle millään lailla tuttu paikka.
04 (1.2)
05 Nella: en muista (.) >ikinä käyneeni<
06 Kimi: selvä (.) montako pysähdystä teillä oli siellä.
07 Nella: kaks,
08 Kimi: ensimmäinen pysähdys oli (.) minkälaisessa paikassa.
09 Nella: aika lailla tien sivuun (.) **vähän ehkä oikealle puolelle**
10 Kimi: **tien oikealle puolelle?**
11 Nella: **joo,**

Keskustelu alkaa Kimin väitelauseella, jonka Nella hyväksyy dialogipartikkelilla *joo*. Seuraavaksi Kimi esittää vaihtoehtokysymyksen. Nella ei vastaa suoraan kieltävästi, vaan antaa perustelun, miksi paikka ei hänelle ole tuttu. Hän kieltää muistavansa koskaan käyneen Ramsinniemessä. Kimi hyväksyy tämän sanomalla *selvä*, jonka jälkeen hän esittää määrää hakevan lausekekysymyksen (rivi 06). Nella vastaa minimivastauksella *kaks* (rivi 07). Rivillä 08 Kimi esittää hakukysymyksen *minkälaisessa paikassa*. Nella antaa tähän vastauksen, jossa hän kertoo pysähdyspaikasta tarkemmin. Kimi varmistaa kysyvällä vuorollaan tiedon toistamalla *oikealle puolelle* ja varmistaa, että *oikea puoli* tarkoittaa *tien oikeaa puolta*. Nella vahvistaa tiedon dialogipartikkelilla *joo*.

Esimerkissä 70 keskustellaan yhdessä mahdollisessa piilotuspaikassa olleista pitkospuista.

- (70) [J10Q]
- 01 Kimi: missä ne oli ne pitkospuut.
02 Niilo: auton puolella tietä.
03 Kimi: kävelittekö niitä pitkospuita pitkin.
04 Niilo: **käytiin niiden luona.**
05 Kimi: **niiden luona?**
06 Niilo: **joo,**
07 Kimi: mut kävelittekö niitä pitkin (0.4) jos kävelitte kuinka pitkälle.
08 Niilo: ei kävelty niitä pitkin.

Rivillä 01 oleva Kimin hakukysymys saa paikkaan tai sijaintiin vastaavan vastausvuoron Niilolta. Kimi esittää rivillä 03 vaihtoehtokysymyksen *kävelittekö niitä pitkospuita pitkin*, johon Niilo antaa preferoimattoman vastauksen *käytiin niiden luona*. Vastausvuoro ei vastaa kysymykseen, vaan kertoo tilanteesta toisen version. Tieto on uusi ja yllättävä, ja Kimi toistaakin kysyvällä vuorollaan *niiden luona* (rivi 05). *Luona* on lausuttu painokkaammin, joten uusi tieto kytkeytyy juuri siihen. Niilo myöntää tiedon dialogipartikkelilla *joo*. Tieto ei kuitenkaan ole riittävä, sillä Kimi esittää uudestaan

rivin 03 kysymyksen rivillä 07. Kysymysvuorossa vaihtoehtokysymykseen on yhdistetty hakukysymys *jos*-konjunktiolla. Jos vaihtoehtokysymyksen vastaus olisi myönteinen, hakukysymys olisi sille jatkokysymys. Rivillä 08 Niilo antaa kieltävän vastauksen *kävelittekö*-kysymykseen, ja koska vastaus on kielteinen, hakukysymykseen ei voi vastata.

Lausumasta tekee kysymyksen muun muassa *entä(s)*-partikkeli. Aineistossani on tapauksia, joissa kysyvillä vuoroilla kehoitetaan jatkamaan asioiden listaamista. Esimerkissä 71 listan jatkaminen on esitetty *entäs*-partikkelilla. Kyse on siitä, että kilpailijat ovat olleet puhelimella yhteydessä kolmeen henkilöön salkun piilottamisen aikana. Tässä esimerkin keskustelussa on esillä vain kahden henkilön tiedustelu.

(71) [J3M – osa 1]

01 Kimi: minkä alan miehiä nä tuttavat oikee o?

02 Onni: no ne on mun kavereita,

03 Kimi: nii mut minkä alan miehiä ne on=onks ne autoilijoita?

04 Onni: e:i oo.

05 Kimi: **vaan?**

06 (2.0)

07 Onni: **Ojahan on (0.8) poliisi.**

08 Kimi: joo-o (1.0) **entäs (.) sitte lisää?**

09 Onni: **Ornqvisti,**

10 Kimi: no mikäs mies se o?

11 Onni: eikö hänki oo poliisi.

Kimi kysyy rivillä 01, minkä alan miehiä nämä kaksi henkilöä ovat. Onni käyttää vastausvuorossaan sanaa *kavereita*. Hän ilmeisesti tulkitsee kysymyksen yleisenä tiedusteluna siitä, keitä nämä henkilöt ylipäänsä ovat tai hän tulkitsee Kimin käyttämän *tuttavat* (rivi 01) kyselynä siitä, miten he ovat Onnille tuttuja. Kimi ei kuitenkaan hyväksy Onnin vastausta, sillä hän toistaa kysymyksensä melkein samanlaisena (rivi 03). Hän jatkaa vuoroaan tarkentamalla hakukysymystä vaihtoehtokysymyksellä. Näin hän ilmaisee sen, mitä hän on alkuperäisellä kysymyksellään tarkoittanut. Vaihtoehtokysymykseen valikoituu *autoilijoita*, sillä Onni itse on aikaisemmassa keskustelussa kertonut olevansa “ammattiautoilija”. Onni vastaa vaihtoehtokysymykseen rivillä 04 kieltävästi. Vuoro on preferoimaton, sillä siinä esiintyy äänteen pidennys ja se saa Kimin jatkamaan oikean tiedon etsimistä. Rivillä 05 Kimin *vaan*-vuoro on kysyvä lausuma. Se kehottaa Onnia jatkamaan ja kertomaan vääräksi todetun ammatin tilalle jonkin muun ammatin. Näin Onni tekeekin rivillä 07. Vastausvuoro sisältää liitepartikkelin *-han*, joka ilmaisee, että tieto on kontekstistaan tuttu tai se on jollain tavalla selvä tosiasia (VISK § 830). Kimi hyväksyy vastauksen dialogipartikkelilla *joo-o* (rivi 08) ja esittää uuden kysyvän lausuman. *Entäs sitte lisää* kehottaa Onnia jatkamaan vastausten kertomista, sillä puheena olleita ihmisiä on vielä käsittelemättä. Onni vastaa minimivastauksella

ainoastaan toisen henkilön sukunimen (rivi 09). Hän on kuitenkin ymmärtänyt Kimin kysyvän lausuman kehotukseksi jatkaa listaa. Kimin kysymys rivillä 10 tulee tulkituksi kontekstin perusteella edelleen ammatin hauksi, joten Onni vastaakin tähän *eikö hänki oo poliisi* (rivi 11). Onnin vastaus sisältää kysymysliitteisen sanan *eikö*. Vuoro ei kuitenkaan ole tarkoitettu kysymykseksi. Tässä *eikö* on myönteisesti suuntautuva eli lausuma tarkoittaa sitä, että Ornqvist on poliisi.

Esimerkissä 72 listan jatkamista tiedustellaan *sen lisäksi* -lausekkeella. Esimerkissä on aikaisemmin esille tullut keskustelun alku (esimerkki 34).

(72) [J4G]

01 Kaapo: antoks Jere teille jotain.

02 (0.6)

03 Jussi: saattoha se ehkä antaak[ki].

04 Kaapo: [mi]tä se saatto antaa. (0.2) mitä se teille anto.

05 Jussi: se anto hyviä neuvoja,

06 Kaapo: **sen lisäksi?**

07 Jussi: **hyviä neuvoja,**

08 Kaapo: **mut sen lisäksi.**

09 Jussi: **hyviä neuvoja**

Rivillä 04 Kaapo esittää hakukysymyksen *mitä se teille anto*, johon Jussi antaa vastauksen *se anto hyviä neuvoja*. Kaapon rivin 06 vuoro on selkeä kehoitus jatkamaan listaa (*sen lisäksi*) siitä, mitä Jere on antanut kilpailijoille. Jussi toistaa edellä antamansa vastauksen *hyviä neuvoja* (rivi 07). Vastausvuoro on preferoimaton eli se ei ole odotettu vastaus. Kaapo esittääkin kysyvän lausumansa uudestaan. Hänen *mut*-alkunsa hyväksyy hyviä neuvoja vastaukseksi, mutta samalla se kehottaa kertomaan niiden lisäksi jotain uutta (rivi 08). Jussi kuitenkin vastaa yhä samalla tavalla, ja tällä kertaa hymyillen (rivi 09).

Kysyvinä lausumina voivat toimia myös alisteiset kysymyslauseet. Aineistossani esiintyy kaksi tällaista tilannetta. Kysymysvuorot eivät varsinaisesti esitä kysymystä. Vuoroissa esiintyvät alisteiset kysymyslauseet on kuitenkin tulkittu kysymyksiksi (esimerkit 73 ja 74). Esimerkissä 73 Kaapo selvittää, miten salkku on piilotettu.

(73) [J3W]

01 Kaapo: onks se laukku näkyvillä.

02 (2.4)

03 Outi: no (0.6) ei

04 Kaapo: siis (0.2) no millä se on peitetty.

05 (0.8)

06 Outi: no

07 (2.4)

- 08 Kaapo: **siis kerro mitä materiaalia siinä on päällä.**
 09 Outi: **no voi olla ehkä jotain (0.8) tikkuja (.) keppejä.**
 10 Kaapo: **tikkuja ja keppejä?**
 11 Outi: **hiekkaa.**

Outi kertoo rivillä 03, että salkku ei ole näkyvillä. Tämän jälkeen Kaapo kysyy rivillä 04 *millä se on peitetty*. Outi ei anna vastausta, vaikka hänellä olisi tilaa kertoa (keskustelun tauot riveillä 05 ja 07). Kaapon rivillä 08 oleva imperatiivinen vuoro kääntää Outia kertomaan, mitä materiaalia salkun päällä on. Outin vastausvuoro rivillä 09 on tulkittavissa vastaukseksi Kaapon alisteiselle kysymyslauseelle. Kuten aikaisemmin esitin, alisteinen kysymyslause usein tulkitaan kysymykseksi nimenomaan tilanteessa, jossa päälause kehottaa kertomaan (tässä *kerro mitä*). Outi vastaa *mitä*-kysymyksen hakualueeseen *tikkuja* ja *keppejä*. Vastausvuoro ei ole suunnattu esimerkiksi rivin 04 *millä*-kysymykseen, koska vastauksen ja kysymyksen muoto eivät täsmää (vrt. *tikuilla* tai *siinä on tikkuja*). Kaapon vuoro rivillä 10 on kysyvä lausuma, jossa hän toistaa uutena tietona saadut substantiivit. Outi ei kuitenkaan vahvista tietoa, vaan jatkaa omatoimisesti listaa eteenpäin kertomalla, että salkun päällä on myös hiekkaa.

Kuulustelijat ovat tuoneet kuulusteluhuoneeseen kaksi valokuvaa, joista kilpailijan tulee valita toinen. Kuvat ovat mahdollisista salkun piilotuspaikoista. Esimerkissä 74 Kaapo kehottaa Onnia kääntämään kuvapuoli alaspäin sen kuvan, jossa salkku ei ole kätkeytynä.

(74) [J3Ä]

- 01 Kaapo: **nyt (0.2) käännät sen kortin missä se ainakaan sun mielestä ei ole.**
 02 Onni: **ei kummassakaan.**
 03 Kaapo: no sitten sä voit kääntää huoletta sen=valitse sitten ihan summamutikassa
 04 toinen niistä.
 05 (0.4)
 06 Kaapo: ihan randomisti (.) ole hyvä,

Onni ei omassa vuorossaan (rivi 02) kerro asiaansa väitelläänä (esim. *se ei ole kummassakaan*), vaan vastaa Kaapon vuorossa esiintyvään alisteiseen kysymyslauseeseen *missä se – – ei ole*. Jos Kaapon vuoro olisi esitetty yleiskielisemmin *käännät sen kortin jossa se ei ole*, Onni ei olisi voinut vastata *ei kummassakaan*. Onnin vastausvuoro on siis kohdennettu alisteisen kysymyslauseen *missä*-kysymyksen vastaukseksi.

Olen tulkinut kysyviksi lausumiksi myös sellaiset tapaukset, joissa kysymysten lista jatkuu mutta kysymysliitettä ei toisteta. Tällaiset ovat jatkokysymyksiä ja ne ovat tyypillisiä juuri kysymyslistoissa (VISK § 1024). Näistä esimerkit 75 ja 76. Esimerkissä 75 kuulustelijat selvittävät, miten salkku on piilotettu ja millä mahdollisesti peitetty.

- (75) [J3E]
- 01 Kimi: onks se (0.4) maaha- maahan=laitettu?
 02 (2.2)
- 03 Onni: mahdollisesti kyl[lä].
- 04 Kaapo: >[EI] ku< onko vai ei.
- 05 Kimi: **maassa?** (0.6) onks se laitettu niin ku maan alle onks siinä (0.4) jotain kariketta
 06 (1.4) päällä.
 07 (0.8)
- 08 Kimi: **sammalta?**
 09 (0.8)
- 10 Onni: **e:i siellä [mitään] sammalta oo.**
- 11 Kimi: [kiviä]?
- 12 **ei ollu sammalta?**
- 13 Onni: **e:i eikä kiviäkää.**

Rivillä 01 Kimi esittää vaihtoehtokysymyksen *onks se maahan laitettu*. Onni ei anna suoraa myöntävää eikä kieltävää vastausta. Kaapo ei hyväksy Onnin *mahdollisesti kyllä* -vastausta, vaan hän esittää disjunkttiivisen verbikysymyksen, jossa on vain kaksi vaihtoehtoista tapaa vastata. Onni ei kuitenkaan ehdi vastata kysymykseen, kun Kimi rivillä 05 jatkaa omaa aikaisempaa kysymystään. Hän ei enää toista kysymysrakennetta, vaan esittää *maahan laitettu* -lausekkeen paikalle synonyymien *maassa*. Kimi jatkaa vuoroaan ja esittää kysymyksensä nyt kolmannella eri tavalla, mutta tällä kertaa taas verbiin liitetyllä *-ko*-kysymysliitteellä. Hän jatkaa yhä kysyessään *onks siinä jotain kariketta päällä*. Onni ei edelleenkään ota puheenvuoroa itselleen. Kimi jatkaa taas kysyvällä lausumalla rivillä 08. Hän käyttää juuri edellä esittämänsä kysymyksen rakennetta, mutta ei toista sitä, vaan vaihtaa *kariketta*-sanana tilalle sanan *sammalta*. Vasta tämä saa Onnin puhumaan, mutta hän tarttuu ainoastaan edellä sanottuun sanaan. Hän rivillä 10 toistaa sanan *sammal* ja kieltää sen olemassaolon salkun piilotuspaikassa. Muihin kysytyihin kysymyksiin hän ei ota kantaa. Rivillä 11 Kimi esittää uuden kysyvän lausuman *kiviä*, mutta se on tuotettu päällekkäin Onnin vastauksen kanssa. Kimin vuoro rivillä 12 on tulkittavissa kysyväksi lausumaksi, sillä se on tarkistuskysymys eli se tarkistaa saadun uuden tiedon. Onni rivillä 13 antaa preferoidun kielteisen dialogipartikkelin *ei* vahvistaakseen Kimin kuulleen tai ymmärtäneen oikein. Onni jatkaa vuorossaan vastaamalla myös Kimin *kiviä* kysyvään vuoroon kieltävästi.

Esimerkissä 76 Kaapo esittää kaksi selkeää vaihtoehtokysymystä (riveillä 01 ja 07) ja niiden välissä yhden kysyväksi lausumaksi tulkittavan kysymysvuoron (rivi 04). Samanlainen tilanne on myös aikaisemmin esittämässäni esimerkissä 49, jossa ensimmäisen vaihtoehtokysymyksen *onko se* -alkua ei toisteta seuraavassa disjunkttiivisessa vuorossa (vuorossa *asvalttipintasen vai hiekkapintasen?*).

(76) [J10Y]

01 Kaapo: onks se salkku maan alla.

02 (0.6)

03 Nella: kyllä.

04 Kaapo: **maan pinnan alapuolella.**

05 (0.4)

06 Nella: **kyllä.**

07 Kaapo: onks se haudattu.

08 (2.0)

09 Nella: kyllä.

Rivin 04 Kaapon vuoro *maan pinnan alapuolella* on tulkittavissa jatkokysymykseksi ja siten kysyväksi lausumaksi. Kysymys on saman muotoinen kuin muutkin *onks se* -kysymykset. Myös Nella tulkitsee Kaapon kysyvän lausuman kysymykseksi, sillä hän antaa siihen identtisen *kyllä*-vastauksen, kuten kahteen muuhun vaihtoehtokysymykseen.

6. Päätelmät

Olen tässä tutkielmassani tarkastellut kuulustelukeskusteluja keskustelunanalyttisesti. Olen käsitellyt kysymys–vastaus-vieruspareja sekä vieruspareina että omina vuoroinaan erikseen. Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat: millaisia kysyviä puheenvuoroja esitetään ja mitä niissä kysytään sekä millaisia vastausvuoroja esitetään ja minkä kanssa ne muodostavat vierusparin. Analyysini on keskittynyt hakukysymyksiin, vaihtoehtokysymyksiin ja muihin kysyviin lausumiin sekä niiden saamiin vastausvuoroihin. Olen samalla peilannut kysymyksiä ja vastauksia siihen kontekstiin, jossa ne ilmenevät. Kuulustelukeskustelu rakentuu institutionaalisen vuorovaikutustilanteen raameissa, millä on vaikutusta siihen, miten ja millaisia kysymyksiä esitetään ja millaisia vastauksia kysymyksiin annetaan.

Aineistoni keskustelujen tavoitteena on selvittää rahasalkun piilotuspaikka. Kuulustelijat lukevat tilannetta niin, että he pystyvät kysymään relevantteja kysymyksiä. Keskustelun osapuolilla on erilaiset roolit, ja he tietävät oman asemansa ja muovaavat omia puheenvuorojaan sopimaan institutionaaliseen vuorovaikutustilanteeseen. Tämä näkyy siinä, että kuulustelijat kysyvät ja kuulusteltavat eli kilpailijat vastaavat. Aineistoni perusteella kuulustelukeskustelussa kysymys- ja vastausvuorot rakentuvat tyypillisesti välittömästi peräkkäin eli ne muodostavat kiinteän sekventiaalisen vierusparin. Vain muutamassa tapauksessa kysymys- ja vastausvuoron välissä on lyhyt välisekvenssi. Välisekvensseinä toimivat käskyt vastata esitettyyn kysymykseen, kysymyksen toistaminen tai kuullun tai ymmärtämisen nopea tarkistus.

Hakukysymys esitetään tyypillisesti siinä vaiheessa, jossa haetaan uutta tietoa. Hakukysymys vie keskustelua eteenpäin. Vain parissa kohdassa kuulustelija tarttuu kilpailijan vastausvuorossa antamaan sanaan. Tällöin hakukysymys viittaa keskustelussa taaksepäin ja kysymyksellä halutaan saada aiheesta lisätietoa. Hakukysymykset saavat vastauksia, jotka liittyvät niiden hakualueeseen. Tällaiset vastaukset ovat preferoituja ja ne annetaan suoraan. Minimivastaukset ovat harvassa, sillä avoimet kysymykset vaativat pitemmän vastauksen. Vastaustapa riippuu myös vastaajasta: toinen saattaa vastata yhdellä sanalla ja toinen kokonaisella lauseella, vaikka vastaukseksi riittäisi vain yksi sana. Uusi tieto on tällöin sidottu vain ko. sanaan ja muu lause antaa vastaukseen oikeastaan vain sävy- ja painotuseroja. Hakukysymysten vastausvuoroissa toistetaan kysymyksissä esiintyviä sanoja. Tällöin vastaus kohdistuu nimenomaan kysytyyn asiaan, eikä vastauksessa anneta mitään ylimääräistä tietoa. Jos kilpailija ei vastaa lainkaan, hän kertoo syyn, miksi hän ei voi antaa vastausta. Tällainen vastaus on preferoimaton.

Kuulustelijat esittävät vaihtoehtokysymyksiä silloin, kun he tietävät tilanteesta jo jotakin. Silloin he pystyvät kysymään tietyistä asioista tai antamaan disjunctiivisissa kysymyksissä tietyt vaihtoehdot. Suljetut kysymykset saavat tyypillisesti minimivastauksen, mutta aineistoni minimivastaukset ja kokonaisuun lauseisiin verrattavat vastaukset eivät frekvenssiltään eroa paljoakaan. Vaihtoehtokysymyksen preferoitu vastausvuoro sisältää myönteisen dialogipartikkelin tai verbin toiston. Usein myös vastaus sisältää jommankumman annetuista vaihtoehdoista. Preferoimaton vastausvuoro kieltää molemmat vaihtoehdot. Preferoimattomia ovat myös ne vastausvuorot, jotka eivät vastaa kysymykseen lainkaan, vaan ne kieltävät kysymyksen asettaman tulkinnan. Siten vastausvuoro on syy sille, miksi itse kysymykseen ei voi vastata.

Jos tilanne on kuulustelijoille jollain tavalla selkeä ja rajattu, he kysyvät vaihtoehtokysymyksen. Jos tilannetta täytyy kartoittaa laajemmin, hakukysymys on tyypillisempi. Vaihtoehtokysymyksiin vaihdetaan jälleen, kun kilpailija on kertonut tapahtuneesta enemmän tai toisaalta ei ole lainkaan antanut vastausta. Vaihtoehtokysymyksillä toisin sanoen tarkennetaan hakukysymyksiä ja niillä saadaan rajattua vastauksia tehokkaammin. Samaan tarkoitukseen käytetään myös suljettuja hakukysymyksiä eli sellaisia, joihin voi vastata minimivastauksella. Kuulustelijat esittävät useassa kohdassa useamman kysymyksen kerrallaan. Tällöin keskustelussa syntyy vain yksi vieruspari, sillä kilpailija vastaa aina vain yhteen esitettyyn kysymykseen. Kysymisen tapa poikkeaa poliisikuulustelujen tyypillisestä käytännöstä kysyä yksi asia kerrallaan. Peräkkäin kysytyt kysymykset kuitenkin useimmiten ovat merkitykseltään samankaltaisia: jälkimmäinen täsmentää tai tarkentaa edellä kysyttyä kysymystä.

Aineistoni muina kysyvinä lausumina toimivat tarkistuskysymykset, jotka ovatkin tyypillisimpiä kysyviä lausumia. Tarkistuskysymykset viittaavat aina taaksepäin ja niissä toistetaan jokin edellä saatu uusi tai yllättävä tieto. Kysyvillä lausumilla jatketaan myös erilaisia listoja. Keskustelussa, jossa toistuvat useasti kysymys- ja vastausvuorot (kuulustelu, haastattelu), on tavanomaista pitää myös alisteisia kysymyslauseita kysyvinä vuoroina. Muutamissa tapauksissa kysyvän vuoron muodostavat kysymyslistojen jatkokysymykset, jotka on esitetty ilman toistettua interrogatiivista elementtiä. Kuulustelijoiden puheenvuorot eivät sisällä väitelauseita ilman, että niitä seuraisi jokin väitelausetta tukeva kysymys tai tarkistuskysymys. Kysyviin lausumiin vastataan lähes poikkeuksetta, ja ne ovat preferoituja vastausvuoroja.

Minimivastauksia esiintyy vain hieman enemmän kuin kokonaisuun lauseisiin verrattavia lausumia. Minimivastaukset vastaavat vain ja ainoastaan kysyttyyn asiaan. Aineistoni mukautuu muihin tutkimuksiin sen puolesta, että *joo* ja *niin* ovat tyypillisiä preferoituja vastauksia. Vaikka vastausvuoro olisikin pitempi kuin pelkkä minimivastaus, vastaus harvemmin sisältää selittelyä,

perusteluja tai vastauksen laajennuksia. Ainakaan kielteisiä tai preferoimattomia vastauksia ei pääsääntöisesti perustella omin päin. Tämän voi taas nähdä institutionaalista vuorovaikutustilannetta vasten: vastausten selitykset eivät olisi kilpailijan edun mukaisia. Vasta kuulustelijan kehoitus kertoa lisää tai tarkistuskysymys saa kilpailijan ottamaan uuden puheenvuoron. Kokonaisen lauseen vastausvuoroista huomaa myös sen, että niissä toistetaan kysymyksessä sanottu sana tai ne muuten kopioivat kysymyksen muotoa. Vastausvuoroissa esiintyy siis harvemmin mitään kysymyksen ulkopuolelta otettua uutta näkökulmaa. Muutamissa tapauksissa vastaukset on kiedottu muistamisen (*muistaakseni*) tai mahdollisuuden (*mahdollisesti, saattaa olla*) verhoihin. Kuulustelijat eivät oikeastaan kyseenalaista saamiaan vastauksia. Vain muutamassa kohdassa päädytään tällaiseen tilanteeseen, ja silloin kilpailija muuttaa vastaustaan. Preferoituja ja preferoimattomia vastauksia on aineistossani tasaisesti. Useimmiten annetaan vastaus sen sijaan, että vastausvuoro olisi jotain muuta. Tämä tulos pätee kuitenkin vain oman aineistoni yhteydessä, sillä kyseessä on kilpailu, jonka säännöissä kielletään vastaamattomuus. Institutionaalista vuorovaikutustilanteesta johtuen kuulustelukeskustelut eivät välttämättä rakennu niin, että vastaajan roolissa oleva haluaisi jakaa tietonsa kysyjän kanssa. Useat vastausvuorot sisältävätkin epäröintiä, *no*-partikkelin tai taukoja. Ne saattavat johtua myös preferoimattomasta vastauksesta. Näitä en kuitenkaan ole analysoinut tässä tutkielmassa tarkemmin.

Aineistoni lähteen kilpailuasetelman vuoksi aineistoni kuulustelukeskusteluja ei voi suoraan verrata autenttisiin kuulustelukeskusteluihin. Kilpailuasetelma luo keskustelulle sellaisia raameja, joita ei ole poliisikuulusteluissa. Tutkielmani on kuitenkin arvokas lisä kysymysten ja vastausten tutkimuskentällä ainutlaatuisen aineistonsa vuoksi. Kuulustelukeskusteluja tulisi kuitenkin tutkia lisää. Keskusteluanalyysi toisi uutta tietoa siitä, miten suljetut ja avoimet kysymykset rajaavat vastausvuoroja tai mitä vastausvuoro oikeastaan sisältää. Keskusteluista voisi tutkia kuulustelijan tapoja tehdä keskustelusta väitelauseita, jotka ovat tulkintoja tai yhteenvetoja jo puhutusta aiheesta. Kilpailija usein reagoi dialogipartikkelilla kuulustelijan tekemiin väitelauseisiin, mutta mielenkiintoista olisi tutkia myös kuulustelijan tapoja sulkea sekvenssi: aineistossani kuulustelijat esittävät uuden kysymyksen edellisen sekvenssin perään tai antavat *okei* tai *selvä* sekvenssin ”kolmanneksi vuoroksi”. Hyödyllistä olisi tutkia myös tarkemmin, millaista vapaata kerrontaa kuulusteltava antaisi, jos sille annettaisiin tilaa. Aineistostani huomaa, että kilpailijat toistavat vastausvuorossaan kysymyksessä esiintyviä elementtejä. Keskustelu rakentuisi eri tavalla, kun kuulusteltava saisi ensin kertoa itse. Näin hän ei voisi käyttää kuulustelijan antamia sanoja vastauksissaan. Keskusteluanalyttiseen tutkimukseen kuuluu myös ilmeiden, eleiden ja katseiden tulkinta osana keskustelua. Tämä toisi lisäarvoa kuulustelukeskusteluidenkin tutkimiseen.

Lähteet

Aineslähteet

Ota rahat ja juokse -tv-ohjelma. 2. kausi. Esitetty MTV3-kanavalla 18.9.–20.11.2018. Jaksot 1–10 MTV-palvelussa. [Viitattu 16.1.2021.] Saatavissa: <https://www.mtv.fi/sarja/ota-rahats-ja-juokse-33006205>. [Poistunut 18.9.2021.]

J3 = Jakso 3. *Jalkapalloilevat isä ja tytär* 2.10.2018. *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelma.

J4 = Jakso 4. *Hevikaverukset* 9.10.2018. *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelma.

J10 = Jakso 10. *Sisarukset kuin ystävykset* 20.11.2018. *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelma.

Tutkimuskirjallisuus

Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä. Toim. Marja-Leena Sorjonen ja Liisa Raevaara. Tietolipas 210. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

Atkinson, J. Maxwell 1992: Displaying neutrality: formal aspects of informal court proceedings. *Talk at Work. Interaction in institutional settings*, s. 199–211.

Button, Graham 1992: Answers as interactional products: two sequential practices used in job interviews. *Talk at Work. Interaction in institutional settings*, s. 212–231.

Dickinson, Jason – Schreiber Compo, Nadja – Carol, Rolando – Schwartz, Bennett – McCauley, Michelle 2019: *Evidence-Based Investigative Interviewing. Applying Cognitive Principles*. Routledge, New York. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://doi.org/10.4324/9781315160276>.

Drew, Paul 1992: Contested evidence in courtroom cross-examination: the case of a trial for rape. *Talk at Work. Interaction in institutional settings*, s. 470–520.

— 2013: Turn Design. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 131–149.

Drew, Paul – Heritage, John 1992: Analyzing talk at work: an introduction. *Talk at Work. Interaction in institutional settings*, s. 3–65.

Ellonen, Erkki – Karstinen, Eija – Nykänen, Veli-Eino 1996: *Kuulustelutaktiikka*. Poliisin oppikirjasarja 1/96. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto, Helsinki.

Esitutkintalaki 805/2011. Annettu Naantalissa 22 päivänä heinäkuuta 2011. [Online.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110805>.

Hakulinen, Auli 1997: Vuorottelujäsennys. *Keskusteluanalyysin perusteet*, s. 32–55.

— 2001: On some uses of the discourse particle kyl(lä) in Finnish conversation. *Studies in Interactional Linguistics*, s. 171–198. Toim. Margret Selting ja Elizabeth Couper-Kuhlen. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

— 2016: Lauserakenteet. *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 122–142.

Harris, Sandra 1984: Questions as a mode of control in magistrates' courts. *International Journal of the Sociology of Language* 49, s 5–27. Julkaistu verkossa 7.10.2009. Walter de Gruyter, Berliini. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 4.10.2021.] Saatavissa: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ijsl.1984.49.5/html>. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1984.49.5>.

- Hayano, Kaoru 2013: Question Design in Conversation. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 395–414.
- Kaunisto, Jasmin – Kumpuniemi, Minna 2019: *Rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät*. Oikeuspsykologinen erikoistumiskoulutus 2017–2019. Kirjallinen tehtävä. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://blogs2.abo.fi/lepa/wp-content/uploads/sites/90/2019/03/Kaunisto-Kumpuniemi-Ep%c3%a4iltyjen-kuulustelumenetelm%c3%a4t.pdf>.
- Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Toim. Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä ja Kari Eskola. Vastapaino, Tampere 2001.
- Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere 2016.
- Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino, Tampere 1997.
- Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Toim. Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara. Tietolipas 219. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Korpela, Eveliina 2007: *Oireista puhuminen lääkärin vastaanotolla. Keskustelunanalyttinen tutkimus lääkärin kysymyksistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1111. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kortesalmi, Leo – Springare, Sanna – Rantaeskola, Satu 2014: Esitutkinnan periaatteet. *Esitutkintalaki – Kommentaari*, s. 117–168. Toim. Satu Rantaeskola. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja. Oppikirjat 21. Juvenes Print, Tampere. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 20.9.2021.] Saatavissa: [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86666/Oppikirjoja_21_esitutkintalaki_WEB.pdf?=&](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86666/Oppikirjoja_21_esitutkintalaki_WEB.pdf?=)
- Law and Human Behavior*. American Psychological Association, Washington. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/journal/lawhumanbehavior>.
- Lee, Seung-Hee 2013: Response Design in Conversation. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 415–432.
- Lindholm, Camilla 2016: Keskustelunanalyysi ja etnografia. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 331–348.
- Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa 2016: Sanat. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 79–99.
- Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa – Peräkylä, Anssi 2016: Johdanto. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 9–30.
- Londen, Anne-Marie 1997: Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 56–74.
- Malmberg, Juhani 2012: *Poliisin asiakaspalvelun kehittäminen kuulusteluissa*. Opinnäytetyö (AMK). Liiketalouden koulutusohjelma, juridiikka. Turun Ammattikorkeakoulu, Turku. [Verkkojulkaisu.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/42088/Malmberg_Juhani.pdf.
- Martikainen, Vilma 2006: Asiakas vastaajana. Kielelliset vastaukset kysymyksiin. *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*, s. 170–190.
- Miller, William – Rollnick, Stephen 2002: *Motivational Interviewing. Preparing people for change*. Toinen painos. Guilford Press, New York.
- Milne, Rebecca – Bull, Ray 2000: *Investigative Interviewing. Psychology and Practice*. Wiley, Chichester.
- Mäntylä, Mirka 2006: Asiakas vastaajana. Myönteiset vastaukset kysymyksiin. *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*, s. 143–169.
- ORJ = *Ota rahat ja juokse* -tv-ohjelma. 2. kausi. Jakso 1. *Kiekkoleijonat*. 18.9.2018. MTV-palvelu. [Tv-ohjelma.] [Viitattu 23.1.2021.] Saatavissa: <https://www.mtv.fi/sarja/ota-rahats-juokse-33006205001/jakso-1-kiekkoleijonat-962947>. [Poistunut 18.9.2021.]

- Peräkylä, Anssi 1997: Institutionaalinen keskustelu. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 177–203.
- Peräkylä, Anssi – Stevanovic, Melisa 2016: Kehollinen läsnäolo. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 32–46.
- POL = Poliisi. [Online.] poliisi.fi > Rikokset > Tee rikosilmoitus > Rikoksen tutkinta. *Kuulustelut*. Poliisi 2020. [Viitattu 3.10.2021.] Saatavissa: poliisi.fi/rikoksen-tutkinta.
- POLAMK = Poliisiammattikorkeakoulu. [Online.] polamk.fi > Koulutus > Poliisiksi (AMK) > Koulutus ja opiskelu > *Tutkinnon rakenne*. Poliisi 2020. [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://polamk.fi/tutkinnon-rakenne>.
- Pomerantz, Anita – Heritage, John 2013: Preference. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 210–228.
- Raevaara, Liisa 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 75–92.
- 2004: ”Mitäs me sovittais”. S-partikkelin sisältävien hakukysymysten tehtävistä. *Virittäjä* 4/2004, s. 531–558. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.
- 2006a: Kysymykset virkailijan työkaluna. *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*, s. 86–116.
- 2006b: Kohteliaisuuttako vain? s-partikkeli virkailijoiden hakukysymyksissä. *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*, s. 117–142.
- 2016: Toimintajaksojen rakenteet. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 143–161.
- Raevaara, Liisa – Sorjonen, Marja-Leena 2001: Lääkärin kysymykset ja potilaan vastaukset. *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*, s. 49–69.
- Ruusuvuori, Johanna 2001: Miten vastaanotto aloitetaan? *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*, s. 27–48.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997: Vuorovaikutus paperilla. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 18–31.
- Sidnell, Jack 2013: Basic Conversation Analytic Methods. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 77–99.
- Silander, Iriz 2018: *Tällainen on hyvä valehtelija! Asiantuntijat paljastavat: ”Ei ilmekään värähdä”*. MTV Uutiset. [Verkkajulkaisu.] [Viitattu 23.1.2021.] Saatavissa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tallainen-on-hyva-valehtelija-asiantuntijat-paljastavat-ei-ilmekaan-varahda/7069004>.
- Sorjonen, Marja-Leena 1997: Korjausjäsenitys. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 111–137.
- 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä* 2/1999, s. 170–194. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.
- 2001a: *Responding in Conversation. A study of response particles in Finnish*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- 2001b: Simple answers to polar questions. The case of Finnish. *Studies in Interactional Linguistics*, s. 405–431. Toim. Margret Selting ja Elizabeth Couper-Kuhlen. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Stevanovic, Melisa 2016: Prosodia. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 100–121.
- Stivers, Tanya 2013: Sequence Organization. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 191–209.
- Stivers, Tanya – Rossano, Federico 2010: Mobilizing Response. *Research on Language and Social Interaction*. 43:1, s. 3–31. Taylor & Francis Online. Taylor & Francis Group, New York. [Verkkolehti.] [Viitattu 4.10.2021.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/08351810903471258>.
- Tainio, Liisa 1997: Preferenssijäsenitys. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 93–110.
- 2007: Miten tutkia luokkahuoneen vuorovaikutusta keskustelunalyysin keinoin? *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa. Näkökulmana keskustelunalyysi*, s. 15–58.

- Talk at Work. Interaction in institutional settings.* Toim. Paul Drew ja John Heritage. Studies in Interactional Sociolinguistics 8. Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- The Handbook of Conversation Analysis.* Toim. Jack Sidnell ja Tanya Stivers. Wiley-Blackwell, Chichester 2013.
- Thornborrow, Joanna 2002: *Power Talk. Language and Interaction in Institutional Discourse.* Real Language Series. Pearson Education, Lontoo.
- Vatanen, Anna 2016: Keskustelunanalyttinen tutkimusprosessi. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 312–330.
- VISK = *Iso suomen kielioppi.* Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004. [Verkkoversio.] [Viitattu 11.9.2021.] Saatavissa: <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
- Voutilainen, Liisa – Savijärvi, Marjo 2016: Keskustelunanalyttinen pitkittäistutkimus. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 349–371.
- Vuorovaikutusta luokkahuoneessa. Näkökulmana keskustelunalyysi.* Toim. Liisa Tainio. Gaudeamus, Helsinki 2007.
- Williamson, Tom 2006: *Investigative Interviewing. Rights, research, regulation.* Toinen painos. Taylor & Francis Group, New York. [Verkkójulkaisu.] [Viitattu 5.9.2021.] Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=449733>.

Liite: Keskustelunalyysin litterointimerkit (Seppänen 1997: 22–23)

Sävelkulku

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
<u>sana</u>	äänteen tai tavun painotus

Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko (vähemmän kuin 0.2 sekuntia)
(0.5)	pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina
=	kaksi vuoroa liittyy toisiinsa saumatta

Puhenopeus, äänen voimakkuus ja äänen laatu

> <	nopeutettu jakso
< >	hidastettu jakso
joo:	äänteen venytys
o o	muuta puhetta vaimeampi jakso
JOO	äänen voimistaminen

Hengitys ja nauru

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
j(h)oo	sana lausuttu nauraen
£ £	hymyillen lausuttu jakso

Muita merkkejä

ju-	sana jää kesken
(())	litteroijan kommentteja ja selityksiä